

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Státní a nestátní podpora osamělých matek

Vedoucí práce: Doc. Ing. Kozlová Lucie, PhD.

Autor práce: Matějková Lucie

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: Třetí

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Aneta Janda', written in a cursive style.

Děkuji vedoucí bakalářské práce Doc. Ing. Kozlové Lucii, PhD. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. SEZNÁMENÍ S TÉMATEM – ZÁKLADNÍ POJMY	7
1.1 RODINA	7
1.2 NESEZDANÉ SOUŽITÍ	8
1.3 ROZVOD	9
1.3.1 POHLED ČESKÉ POPULACE NA ROZVOD	11
1.3.2 DŮSLEDKY ROZVODU	11
1.4 NEÚPLNÁ RODINA	12
1.5 OSAMĚLÉ MATKY A JEJICH EKONOMICKÁ SITUACE	13
1.5.1 OSAMĚLÁ MATKA	13
1.5.2 EKONOMICKÁ SITUACE OSAMĚLÝCH MATEK.....	14
1.5.3 SITUACE OSAMĚLÝCH MATEK V ČESKÉ REPUBLICE	14
1.6 FEMINIZACE CHUDOBY	17
2. ANALÝZA FINANČNÍ A SOCIÁLNÍ PODPORY STÁTU OSAMĚLÝM MATKÁM	18
2.1 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	18
2.1.1 SYSTÉM SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ (SP)	20
2.1.1.1 Dávky nemocenského pojištění se vztahem k rodině	20
2.1.2 SYSTÉM SOCIÁLNÍ PÉČE A SOCIÁLNÍCH SLUŽEB.....	21
2.1.2.1 Podmínky sociální potřebnosti.....	22
2.1.2.2 Formy dávek sociální péče	22
2.1.2.3 Poskytované dávky v rámci péče o rodinu a děti.....	23
2.1.2.4 Sociální služby pro rodiny	24
2.1.3 SYSTÉM STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY (SSP)	26
2.1.3.1 Dávky poskytované v rámci státní sociální podpory	27
2.1.3.2 Životní minimum (ŽM)	28
2.2 SHRUTÍ.....	29

3. NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE POMÁHAJÍCÍ OSAMĚLÝM MATKÁM	29
3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O NESTÁTNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍCH	30
3.1.1 PERSONÁLNÍ VYBAVENOST NNO.....	31
3.1.2 SPOLUPRÁCE NNO S JINÝMI INSTITUCEMI.....	32
3.2 PŘÍKLADY NESTÁTNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ (NNO).....	32
3.2.1 MATEŘSKÉ CENTRUM MÁJ, ČESKÉ BUDĚJOVICE	32
3.2.2 OBČANSKÉ SDRUŽENÍ – CENTRUM PRO RODINU A SOCIÁLNÍ PÉČI.....	33
3.2.2.1 Programy pro osamělé rodiče s dětmi.....	34
3.2.3 KOM – KLUB OSAMĚLÝCH MAMINEK	35
3.3 SHRNUÍ.....	35
4. MOŽNOSTI ZLEPŠENÍ SITUACE OSAMĚLÝCH MATEK.....	36
4.1 ZHODNOCENÍ PŮSOBNÍ NESTÁTNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ.....	36
4.2 ZHODNOCENÍ OPATŘENÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY	36
4.3 ZHODNOCENÍ PŮSOBNÍ ÚŘADŮ PRÁCE A POLITIKY ZAMĚSTNANOSTI.....	38
4.4 ZHODNOCENÍ OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ (ZÁKLADNÍHO I CELOŽIVOTNÍHO)	39
4.5 SHRNUÍ.....	40
ZÁVĚR	41
SEZNAM LITERATURY.....	42
SEZNAM PŘÍLOH.....	44
PŘÍLOHY	
ABSTRAKT	

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma, které je dle mého názoru v dnešní době velmi diskutovaným. Jedná se o finanční a sociální otázku osamělých matek, starajících se o nezaopatřené dítě či děti. Cílem práce je *analýza systému* státní a nestátní podpory osamělým matkám.

Traduje se, že svobodné matky mají výhody, dostávají více financí, dostanou snáze byt apod. Proto asi některé z žen před otěhotněním nebo v průběhu těhotenství zvažují, zda uzavřít sňatek, či zůstat s partnerem v nesezdaném soužití. Některé ženy však tento problém neřeší, protože se svobodnou či osamělou matkou ocitnou nedobrovolně. V práci se pokusím poukázat na skutečnost, že být svobodnou matkou není vždy výhodné, zvláště pokud se pro tento sociální status žena nerozhodla dobrovolně.

Žena se může stát osamělou matkou z různých důvodů, které budu dále v práci popisovat, zaměřím se však převážně na rozvedené a svobodné ženy. Osamělá matka se může lehce ocitnout ve finanční a sociální nouzi. Proto existují podpůrné systémy, které jí mají v takové situaci pomoci zlepšit finanční situaci a také sociální postavení. Tuto pomoc může matka očekávat například od rodiny, svých přátel, ale hlavně by měla mít jistotu pomoci od státu a nestátních neziskových organizací. Záleží také hodně na matce, zda dokáže takovou pomoc pozitivně využít a znovu se navrátit do života a zajistit přiměřenou životní úroveň nejen sobě, ale i svým dětem.

V první části práce se zaměřím na popis základních pojmů, důležitých pro pochopení podstaty textu, ve druhé části bude následovat analýza státem poskytovaných podpor a služeb, třetí část se zabývá analýzou nestátních neziskových organizací a v poslední části následuje shrnutí možných zlepšení situace osamělých matek.

1. Seznámení s tématem – základní pojmy

1.1 Rodina

Definice rodiny

Rodina, snad jako nejstarší základní společenská skupina či společenství nejtěsněji spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek - funkcemi, činnostmi zabezpečujícími potřeby svých členů a společnosti jako celku, prochází celou svou historií neustálými změnami co do své velikosti, významu, i začlenění do společnosti. Adaptuje se přitom na její nejrůznější proměny či vývojové stupně. Přizpůsobuje se jim, udržuje život člověka prakticky ve všech jeho sférách a cyklech. V nejširším pojetí můžeme rodinu chápat jako průsečík vztahů jejich členů s nejrůznějšími komponentami prostředí at' blízkého či vzdálenějšího, přírodního a zvláště společenského. Jedním z hlavních poslání rodiny, je poskytovat členům péči a ochranu, a to zvláště v obdobích, kdy nejsou schopni se o sebe postarat. Má umožňovat tělesnou, duševní existenci a rozvoj a dávat pocit jistoty a bezpečí, pocit domova v kruhu svých nejbližších (Matoušek, 1997).

Funkce rodiny

- biologicko-reprodukční – přirozená reprodukce je závislá na přítomnosti (alespoň krátkodobého) rodinného soužití. Na tuto funkci navazují propopulační opatření vlády. Tato funkce s sebou nese přechod k rodičovství
- socializační (výchovná) – sféra výchovy je vždy primárně věcí rodiny a státu. Výchovná funkce rodiny je však ve smyslu přípravy dítěte na život ve společnosti zásadní.
- sociálně-ekonomická – rodina ve společnosti existuje jako sociální skupina i ekonomický subjekt, v němž je společně zajišťována strava a zabezpečení materiální existence členů rodiny.
- regenerační a podpůrná – zahrnuje vzájemnou emocionální podporu členů rodiny, ale také případnou finanční či hmotnou pomoc (Národní zpráva o rodině, 2004).

Proměny rodiny

Francouzský autor de Singly (1999, s.87) se zabýval současnou rodinou a popsal proměny rodiny od šedesátých let, které lze podle něj shrnout do šesti znaků:

1. „snížení počtu sňatků (at' už prvních, nebo dalších sňatků) a zvýšení počtu nesezdaných svazků (nebo spolužití);

2. nárůst počtu rozvodů a rozchodů;
3. nárůst neúplných rodin s jedním rodičem (tj. domácností s jedním rodičem a jedním nebo více dětmi); dále rodin nově složených nebo obnovených (domácnost tvořená párem, jehož alespoň jeden člen má již za sebou nějakou manželskou zkušenost a stará se o jedno ze svých dětí z prvního manželství;
4. snížení počtu porodů;
5. nárůst mimomanželských porodů;
6. nárůst námezdní práce žen, převážně matek, a následně i párů, kde jsou oba manželé zaměstnáni.“

„Česká rodina také prochází určitými změnami, jak ve výzkumu uvádí Paloncyová (2003, s. 40), nejčastěji je v souvislosti se znepokojivými trendy rodinného chování poukazováno na snižující se počet uzavřených manželství a s tím související klesající počty narozených dětí. Stále nižší počet dětí ve věku do 15 let při zvyšující se průměrné délce života zapříčiňuje stárnutí české populace, proto bude muset Česká republika (podobně jako vyspělé země) reagovat na tuto změnu v nejrůznějších oblastech veřejného i soukromého života (v oblasti školství, zdravotnictví, sociálních služeb, zaměstnanosti, bydlení či důchodového zabezpečení apod.“

1.2 Nesezdané soužití

Pod pojmem rodina si v naší společnosti představí většina lidí nukleární, neolokální rodinu, složenou z matky, otce a jejich dětí. Přesto není tento model rodiny v naší společnosti zdaleka tak rozšířený, jak by se mohlo na první pohled zdát. V průběhu posledních desetiletí docházelo k neustálému nárůstu počtu rozvodů i opětovnému nárůstu podílu dětí, narozených nesezdaným partnerům (Mateřství v neúplných rodinách, 2002).

Na základě postojů mladé generace k instituci manželství lze přitom usuzovat, že mnohé z žen, které by dříve uzavřely v době těhotenství sňatek, žijí nyní s otcem jejich dítěte v nesezdaném soužití. Jsou tedy svobodnými matkami, vychovávajícími své děti v neúplných rodinách. Dle Paloncyové (2002) se nesezdané soužití spojuje s vyčkávací strategií na sňatkovém trhu, kdy partneři zůstávají stále aktéry tohoto trhu, zároveň však těží z výhod manželství a redukují tak riziko špatné volby. Nesezdané soužití může skončit

nezdarem, jelikož se jedná o test a ten nemusí vždy přinést kladný výsledek. Stejného názoru jsou autoři Národní zprávy o rodině (2004) a domnívají se, že na základě statistických srovnání délky trvání nesezdaných soužití s dětmi a manželství s dětmi, jsou svobodné matky pečující o dítě v nesezdaném soužití dohromady s jeho biologickým otcem dokonce výrazně častějšími adeptkami na statut osamělých matek než jejich vdané vrstevnice. Nesezdaná soužití s dětmi mají totiž v průměru kratší délku trvání než manželství s dětmi.

V *tabulce č. 1* je možné vysledovat faktory, které ovlivňují nestabilitu manželství a ty které ovlivňují nestabilitu nesezdaného soužití. Tyto faktory nejsou vždy stejné a jejich působení v různých typech soužití může být naprosto odlišné.

Tabulka č.1 – Faktory nestability manželství a nesezdaného soužití

	Manželství	Nesezdané soužití
1.	Pravděpodobnost rozvodu manželství se zvyšuje spolu s rostoucím příjmem ženy	Čím více se příjem nesezdané ženy blíží příjmu muže, tím je pravděpodobnost rozchodu nižší. Čím je však příjem nesezdané ženy vyšší než příjem muže, tím je riziko rozchodu vyšší.
2.	Čím více času stráví vdaná žena v zaměstnání, tím je pravděpodobnost rozvodu vyšší.	Čím je pracovní zaneprázdnění nesezdané ženy vyšší, tím je riziko rozchodu vyšší
3.	Pravděpodobnost rozvodu se snižuje spolu s rostoucím rozdílem počtu hodin strávených výdělečnou činností mužem a ženou.	Pravděpodobnost rozchodu se zvyšuje spolu s rostoucím rozdílem počtu hodin strávených výdělečnou činností mužem a ženou.
4.	Čím větší je společný majetek manželů, tím je pravděpodobnost rozvodu nižší.	Společný majetek nemá vliv na pravděpodobnost rozchodu.
5.	Přítomnost jednoho dítěte riziko rozvodu snižuje, čím je však počet dětí vyšší, toto riziko je vyšší	Riziko rozchodu se zvyšuje spolu s počtem dětí přítomných ve společné domácnosti.

Zdroj: Brinesová, Joynerová, 1999 (Palonciová, 2002, s. 27).

Jak z *tabulky č. 1* vyplývá, nejen vdaná žena se může po rozvodu stát osamělou matkou. Také ženám žijícím s partnerem v nesezdaném svazku (faktickém manželství) se může stát, že po rozchodu zůstanou s dítětem (dětmi) samy a budou pak řešit úplně stejné problémy se svou finanční a sociální situací jako ženy rozvedené.

1.3 Rozvod

Rozvodovost se v 90. letech zvyšovala, vzestupný trend rozvodovosti byl započatý již za 2. světové války. Maxima počtu rozvodů bylo prozatím dosaženo v roce 2003, kdy byl počet rozvodů 32 824.

Vývoj rozvodovosti v 90. letech je možné shrnout do následujících charakteristických znaků:

- růst intenzity rozvodovosti s výjimkou roku 1999, kdy bylo rozvedeno méně manželství v důsledku uvádění nového zákona o rodině do praxe
- snížení rozvodovosti v prvních 4 letech manželství, kritickými roky však zůstává třetí a čtvrtý rok manželství
- zvyšuje se podíl rozvádějících se bezdětných manželství (Národní zpráva o rodině, 2004).

Tyto charakteristické znaky potvrzuje i *tabulka č. 2*, ze které je například patrný pokles rozvodů v roce 1999 a opětné zvýšení počtu v roce 2000.

Tabulka č.2 – Vývoj rozvodovosti po roce 1989

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Počty Rozvodů	31376	32055	29366	28572	30227	30939	31135	33113	32465	32363	23657	29704	31586	31758
úhrnná rozvodovost	37,2	38,0	34,7	33,9	36,1	37,5	38,4	41,7	41,9	42,9	32,3	41,2	45,0	46,0

Zdroj: Pohyby obyvatelstva, ČSÚ, Pavlík a kol. 2002 (Národní zpráva o rodině, 2004)

V mezinárodním měřítku rozvodovost v ČR převyšuje evropský průměr. Přestože rozvod většinou znamená životní ořes a nese s sebou mnohá rizika, na druhou stranu je ho možné hodnotit i pozitivně – nárůst rozvodovosti a potažmo počtu neúplných rodin může znamenat rozvoj osobních aspirací, touhu po větší svobodě volby, odmítnutí pokračovat v nekompatibilním společném životě a zároveň možnost podle toho svobodně jednat. Tato svoboda má v některých případech příliš vysokou cenu: - mnoho žen a dětí se v jejím důsledku nachází ve velmi špatné materiální situaci (Radimská, 2003). Každý rozvod má stránku ekonomickou, právní a osobní. Rozvod představuje pro všechny zúčastněné zátěž na léta.

„Všichni účastníci rozvodu něco ztrácejí – dospělí ztrácejí partnera, děti přicházejí o stálou přítomnost otce, někteří účastníci rozvodu musejí v souvislosti s ním změnit bydliště, ekonomické ztráty jsou pravidlem, rozvedená žena je daleko více zatížena provozem rodiny, protože je na něj sama“ (Matoušek, 1997, s.117).

1.3.1 Pohled české populace na rozvod

Rozvody patří mezi mnoha jinými případy k jevům, na něž má česká populace rozporné názory. Takřka „jedním dechem“ se respondenti sociologických výzkumů vyjadřují záporně k existenci rozvodů a jejich dopadům a současně však souhlasí s tím, že rozvod je jediným možným (akceptovatelným) řešením manželských sporů. Přitom lidé v zásadě považují za velmi důležitý jen ohled na malé děti. Pokud jde o větší děti, bývalé partnery a materiální dopady, tam předpokládají dostupnost možného řešení. Ač na to je minimum přímých empirických podkladů, negativní dopady rozvodů na vztahy v širší rodině a na mezigenerační pomoc, jsou nejspíš hodně podceněny (Národní zpráva o rodině, 2004).

Palonciová (2003) ve své výzkumné zprávě uvádí fakt, že v české společnosti převládá názor, a to ve všech věkových skupinách, že stát nemůže účinně působit na snížení rozvodovosti. Spíše než se snažit o zpřísnění zákonných podmínek rozvodu manželství by se měl stát, podle respondentů účastnících se výzkumu „Rodina 2001“, snažit zlepšit rodinnou výchovu na školách a v médiích a přispět k rozvoji poradenských služeb a pomoci manželům v krizové situaci.

1.3.2 Důsledky rozvodu

Při partnerském rozchodu dochází nejčastěji k přechodu z modelu dvoupříjmové rodiny na model rodiny s jedním příjmem, kde navíc osoba živí rodinu a zároveň na jejích bedrech spočívá celá péče o děti. Obecně je prokázáno, že ženy rozvodem ekonomicky ztrácejí, zatímco muži postupem času na rozvodu vydělávají, i když mají nadále subjektivní dojem ekonomické ztráty.

Muži si ponechávají profesionální status, který získali v průběhu manželství, a často se ztrátou rodiny získávají větší časový prostor, jež mohou investovat do své práce. Přes povinnost platit výživné na závislé děti disponují po rozchodu větší částí svých příjmů pro své osobní potřeby než tomu bylo před rozchodem. Jinou kapitolou je ale v české společnosti bydlení - v mnoha případech manželka zůstává s dětmi v rodinném bytě s regulovaným nájemným, zatímco muž je nucen si hledat náhradní bydlení, za které platí značnou cenu. Na druhou stranu, mnoho rozvedených otců odmítá či alespoň zpochybňuje povinnost platit pravidelně výživné na své děti, zejména v případech, že rozvod iniciovala manželka.

Kvalitativní výzkum, o kterém se zmiňuje Dudová (2004) ve svém článku, ukazuje, že nechuť platit výživné pramení zejména z pocitu ztráty kontroly nad vlastními příjmy – zatímco dříve byly investice do výchovy dětí rodinnými, společnými investicemi, nyní má muž pocit, že přenechává kontrolu nad svými penězi bývalé manželce. Mnoho mužů by proto preferovalo jinou, hmatatelnější a kontrolovatelnější formu materiální podpory svých dětí.

Rozchod manželství, ve kterém jsou přítomny závislé děti, má tedy rozdílné dopady na každého z partnerů. Zatímco muži jsou mnohdy zvýhodněni ekonomicky, ženy jsou zpravidla zvýhodňovány v oblasti porozvodové péče o děti. V obou případech je ale tato výhoda relativní: pro muže se sice z příjmů dříve chápaných jako rodinné stávají příjmy osobní, zároveň ale ztrácejí rodinu a subjektivní pocit domova. Ženy si sice uchovávají každodenní kontakt se svými dětmi, ale dostávají se do obtížné materiální situace a v některých případech se ocitají bez jakékoli podpory ze strany otce svých dětí (Dudová, 2004).

1.4 Neúplná rodina

Následkem rozvodu vzniká často neúplná rodina s dětmi (většinou v čele s matkou), domácnost jednotlivce nebo jiná úplná rodina (manželství/nesezdané soužití s dětmi nebo bez dětí). V naprosté většině je dítě svěřeno po rozvodu do péče matky, např. v roce 2002 bylo do péče matky svěřeno v 90,3% případů. Při sčítání obyvatelstva v roce 2001 bylo zaznamenáno 343 tisíc neúplných rodin se závislými dětmi (do 26 let), což bylo přibližně o 90 tisíc více než v roce 1991. V neúplné rodině tak žilo každé páté závislé dítě žijící v rodinné domácnosti.

Neúplné rodiny však vznikají nejen rozvodem, ale i rozchodem nesezdaného soužití, úmrtím jednoho z rodičů či narozením dítěte osamělé matce. Podmínkou vymezení je stejně jako u jiných rodin trvalé bydliště jejích členů v jednom bytě (Národní zpráva o rodině, 2004).

Nejvyšší intenzitu vytváření neúplných rodin sice vykazují ženy jak rozvedené tak ovdovělé (typickou hlavou české neúplné rodiny je: 25 – 44letá rozvedená středoškolačka s jedním dítětem), ale také ovdovělí muži se často stávají hlavou neúplné rodiny. Rozvedení muži nežijí v neúplné rodině zdaleka tak často jako rozvedené ženy v důsledku rozvodové praxe, kdy jsou děti většinou svěřeny do péče matky (Národní zpráva o rodině, 2004).

Ze šetření sociální situace domácností v ČR, kterou popisuje ve své práci Mareš (2004), jsem vybrala tabulku, ukazující nám příjmovou situaci různých typů rodin, včetně rodiny neúplné. *Tabulka č. 3* nám ukazuje, jak jsou rodiny procentuelně rozloženy dle průměrného příjmu (v tabulce označeném jako 100%).

Tabulka č.3 - Roční ekvivalizovaný příjem jako podíl mediánu příjmového rozložení (domácností) podle typu domácnosti - řádková %

	méně než 60%	61-80%	81-100%	101-130%	131-160%	161-200%	nad 200%
čistá úplná rodina	3,5	15,5	25,5	26,7	10,0	12,6	6,2
smíšená úplná rodina	3,4	9,8	13,4	28,4	15,1	21,4	8,6
čistá neúplná rodina s dětmi	23,0	29,5	20,0	13,7	5,2	5,6	2,9
smíšená neúplná rodina s dětmi	9,6	14,3	16,9	30,5	13,7	11,9	3,0
nerodinná domácnost	17,5	11,7	20,4	26,2	3,9	11,7	8,7
jednotlivec – muž	9,0	31,1	20,0	14,3	6,5	10,5	8,6
jednotlivec – žena	11,9	58,8	15,5	8,0	1,9	2,3	1,5

Zdroj: Mareš, P. Chudoba v České republice v datech. VÚPSV, 2004.

Z tabulky vyplývá, že čistá neúplná rodina bývá velmi často pod průměrným příjmem domácností a to 72,5 % rodin, ostatní – tedy 27,5 % mají k dispozici buď průměrný příjem nebo vyšší. Mareš (2004) se ve své práci zmiňuje o faktu, že rodiny mající příjem pod 60% mediánu příjmového rozložení, jsou rodiny chudé. Z tabulky je vidno, že z neúplných rodin je 23% na hranici chudoby.

1.5 Osamělé matky a jejich ekonomická situace

1.5.1 Osamělá matka

Termín osamělá matka neoznačuje homogenní skupinu. Osamělými matkami mohou být svobodné, rozvedené, ovdovělé, ale v zásadě i vdané ženy, v praxi žijící po odluce manželů bez partnera. A naopak některé svobodné, rozvedené či ovdovělé matky mohou žít se svým (novým) partnerem v nesezdaném soužití, takže fakticky nejsou osamělými matkami, ale žijí v nové úplné (rekomponované) rodině.

1.5.2 Ekonomická situace osamělých matek

Zneklidnění nad nárůstem neúplných rodin pramení zejména z jejich problematického materiálního postavení – zhruba polovina neúplných rodin v čele s matkou se pohybuje pod hranicí 1,5 násobku životního minima (vysvětlení pojmu životní minimum v kapitole 3.1.3.2). V nejkritičtější situaci se nacházejí svobodné matky (asi 70% rodin pod hranicí 1,5 násobku ŽM), u rozvedených matek je to asi 50%, a relativně nejlépe jsou na tom vdovy – asi 35% rodin. Neúplné rodiny se závislými dětmi se v ČR považují za nejchudší. Polovina žen o své rodině prohlásila, že je chudá, 55% žen uvedlo, že se jejich životní úroveň za posledních deset let zhoršila, přičemž na vině byl ze 68% zánik partnerského svazku. Ženy z neúplných rodin nejčastěji poukazovaly na finanční nesnáze, a to například v oblasti bydlení, ale v 39% případů i v oblasti zajišťování primárních potřeb, jako jsou např. potraviny (Radimská, 2003).

Důvody jsou pro pocit chudoby:

- objektivní
- psychologické (ženy jsou frustrovány, protože srovnávají svou situaci s ekonomickými poměry vrstevníků, kteří mají úplné rodiny. Navíc cítí povinnost vytvořit dobré materiální zázemí pro své děti, kterým chtějí poskytnout srovnatelné podmínky jako mají jejich spolužáci (Radimská, 2003).

Pro pochopení toho, proč je situace osamělých matek taková, jaká je, je důležité uvědomit si jejich výchozí situaci: u svobodných matek chybí zpravidla jakékoli zdroje, u rozvedených dochází k dělení společného majetku manželů. Předpokládá se, že druhý příjem v rodině by po odchodu manžela měl být nahrazen výživným, které otec platí na výchovu dětí – realita ale za tímto předpokladem velice pokulhává. Další zdroje tvoří příjmy z eventuální pracovní aktivity ženy a dále sociální příjmy – dávky státní sociální podpory a sociální péče.

1.5.3 Situace osamělých matek v České republice

Podle Radimské (2003) je funkcí státu chránit slabší, v tomto případě ženy a děti, a zaručit jim alespoň minimální příjem. Český systém sociální podpory ale dostatečně nereflektuje situaci rodiny s jednou ekonomicky aktivní osobou, která navíc pečuje o děti. Český právní řád tedy jak píše Radimská (2003) preferuje rodinu založenou manželstvím.

Česká republika se řadí mezi země, jejichž systém sociálního zabezpečení počítá se dvěma příjmy v rodině, a má tak dalekosáhlé socioekonomické důsledky pro rodiny neúplné nebo rodiny, v nichž není jeden z partnerů dlouhodobě výdělečně činný. Finančně nejhůře jsou na tom z neúplných rodin ty, v jejichž čele stojí svobodné osamělé matky. Tato situace je srozumitelná především proto, že je mezi nimi nejvyšší podíl nezaměstnaných a žen na rodičovské dovolené, pobírajících nízký rodičovský příspěvek. Koncentrace těchto dvou finančně negativních faktorů v rámci jedné skupiny osamělých matek je pochopitelná, pokud si uvědomíme, že jednou z nezaměstnaností nejohroženějších skupin jsou díky diskriminačnímu chování zaměstnavatelů právě ženy na rodičovské dovolené. Důvody, kvůli kterým se rodiče (často ovšem matky) ocitají po rodičovské dovolené na úřadech práce:

- někdejší akceptace pracovní smlouvy na dobu určitou
- požadavek na zkrácený pracovní úvazek

Ženy s malými dětmi, a specificky osamělé s malými dětmi, patří ke skupině:

- nejobtížněji, dlouhodobě a také opakovaně shánějící zaměstnání
- nejčastěji se obracející na referáty sociální pomoci (jež tvoří nejnižší složku systému sociálního zabezpečení pro ty, kteří se propadli i přes využití sociálních dávek ze systému sociálního pojištění a podpory pod hranici životního minima) (Mateřství v neúplných rodinách, 2002).

Tabulka č. 4 – Hodnocení šancí na přijetí do zaměstnání u vybraných skupin (podíly souhlasných odpovědí v %)

	Obecně nižší šance	Vliv mají další okolnosti	Charakteristika dané skupiny ne příliš důležitá
Matky malých dětí celkem	67	28	5
Matky po mateřské dovolené	48	44	8
Ženy v předdůchodovém věku	68	27	5
Muži v předdůchodovém věku	58	37	5
Absolventi škol – muži	8	79	13
Absolventky škol – ženy	21	66	13
Ženy v důchodovém věku	63	8	29
Muži v důchodovém věku	61	10	29

Zdroj: Kuchařová, Zamykalová (2000).

Tabulka č. 4 je převzata z práce Kuchařové, Zamykalové (2000). Je to tabulka vycházející z otázky – „Mají podle Vašich zkušeností horší šanci na přijetí do zaměstnání tyto skupiny uchazečů o zaměstnání v případě, že sice splňují kvalifikační požadavky, ale o místo se hlásí více zájemců se stejnými kvalifikačními předpoklady?“, odpovědi byly zjišťovány na odborech.

„Podle nabídnuté škály odpovědí se potvrzují horší šance žen pokud pečují o malé děti a starších žen. Vyšší věk však bývá handicapem (někdy i výhodou) pro obě pohlaví“ (Kuchařová, Zamykalová, 2000, s. 79).

Důvodem propadu osamělých matek mezi sociálně potřebné přitom nebývá pouze ztráta příjmu ze zaměstnání v období mateřské a rodičovské dovolené, ale také fakt, že jejich příjem ze zaměstnání bývá velmi nízký. Mezi osamělými matkami je nadhodnocen podíl žen se základním vzděláním, jejichž znevýhodnění na trhu práce tak plyne rovnou z několika hledisek:

- genderového
- nižšího vzdělanostního kapitálu
- situace matky s dětmi
- i specifické situace osamělé matky (Mateřství v neúplných rodinách, 2002).

Faktory komplikující pracovní aktivitu osamělých matek:

- 1) překážky ovlivňující všechny ženy - nižší platové ohodnocení vzhledem k mužům, horizontální i vertikální segregace na pracovním trhu, vyšší úroveň nezaměstnanosti žen
- 2) překážky ovlivňující ženy-matky – přítomnost dětí v domácnosti částečně či úplně omezuje čas, jež má žena k dispozici na pracovní aktivitu. Žena nese plnou zodpovědnost jak za ekonomické zajištění rodiny, tak za péči o děti (Radimská, 2003).

Tyto faktory ovlivňují ženinu závislost na pomoci státu – ať už ve formě dotování a zřizování struktur hlídání dětí, nebo ve formě sociálních podpor. V ČR patří osamělé ženy s malými dětmi ke skupině nejobtížněji, dlouhodobě a opakovaně shánějící zaměstnání. Důsledkem těchto jevů je fakt, že stále více obyvatel žijících pod hranicí chudoby tvoří ženy a děti. Tento jev nazýváme *feminizací chudoby*.

1.6 Feminizace chudoby

Feminizace chudoby znamená zvýšené riziko žen ocitnout se mezi chudými. Jde o chudobu svobodných žen, osamělých matek, ale také o chudobu žen uvnitř úplných rodin (Mareš, 1999).

„Chudoba žen má větší rozsah než chudoba mužů a má i odlišný obsah – je odlišnou životní zkušeností. Je to vše dáno zejména faktory souvisejícími s jejich postavením na trhu práce:

- Vytlačení žen z trhu práce, které proběhlo koncem 19. a počátkem 20. století, vedlo k jejich silnější závislosti na dávkách sociálního státu a tato situace ve většině evropských zemí přetrvává. Míra zaměstnanosti je obecně nižší a míra nezaměstnanosti obecně vyšší u žen než u mužů.
- Směřování žen do málo placené práce na sekundárním trhu práce, často do zaměstnání sezónního charakteru. Jejich malý podíl v kvalifikovaných (dobře placených) a manažerských pozicích.
- Mzdová diskriminace žen v porovnání s muži ve stejných pozicích.
- Vysoký podíl žen na pracovních místech s částečným úvazkem či se sdílením úvazku“ (Mareš, 1999, s. 51).

Podle Hajné (2001) však může být pro ženy fakt, že jsou mnohem více ochotny pracovat na zkrácený úvazek než muži, výhodou, protože jim pomáhá zapojit se do pracovního procesu.

- „Jakékoliv omezení veřejných služeb sociálního státu dopadá tíživěji na ženy než na muže, neboť právě ony jsou nejčastějšími klienty těchto služeb“ (Mareš, 1999, s. 51).

„Feminizace chudoby nejvíce postihuje neúplné rodiny. Je pravdou, že situace neúplných rodin, které jsou tvořeny matkou a dítětem či dětmi (svobodných matek i rozvedených žen), ale i situace osamělých žen (zejména vdov) je často pozitivně ovlivněna podporou ze strany dřívějšího partnera či politikou sociálního pojištění v dané zemi. Přesto však závisí primárně na tom, jak jsou těmto ženám dostupné pracovní příležitosti. Jejich manévrovací prostor je zatížen péčí o dítě a proto se častěji ocitají na sekundárním pracovním trhu...“ (tamtéž, s. 52).

2. Analýza finanční a sociální podpory státu osamělým matkám

Jak z první části práce vyplývá, jsou to právě osamělé matky pečující o nezaopatřené dítě či děti, které se velmi často obrací na stát v naléhavých sociálních situacích. V této kapitole se zaměřím na **analýzu systému sociálního zabezpečení**, který v České republice funguje a jaké služby a dávky nabízí právě neúplným rodinám s dětmi.

Finanční podpora rodiny

Jednou z důležitých forem podpory rodiny je *finanční podpora*. Nejčastěji je chápána jako kompenzace nákladů života v rodině či jako „ocenění“ výkonu rodinných funkcí. Probíhá formou přerozdělení příjmů směrem ke společensky žádoucím skupinám domácností, a to několika způsoby:

- Přímá (transferová) finanční podpora rodiny – dávky plynoucí ze sociálního zabezpečení.
- Nepřímý způsob přerozdělení finančních prostředků – daňová opatření na podporu rodiny. Daňovým systémem přitom nelze realizovat sociální transfery ke všem sociálním skupinám. Výhody, které z tohoto transferu plynou, mohou využívat pouze plátcí daně, tzn. že tyto výhody se netýkají např.: domácností důchodců s dětmi, nezaměstnaných, studentských manželství, neúplných manželství, kde matka pečuje o dítě, rodin s dětmi s podprůměrným příjmem a z toho vyplývající nulovou daňovou povinností (Průša, 2004).
- Ostatní formy podpory rodiny finančního charakteru ve veřejném sektoru – např. slevy v dopravě či kultuře, speciální výhody poskytované rodině při nákupu služeb a produktů, atd. (Národní zpráva o rodině, 2004).

2.1 Systém sociálního zabezpečení

„Soustava sociálního zabezpečení je souborem právních, finančních a organizačních nástrojů a opatření, jejichž cílem je kompenzovat nepříznivé finanční a sociální důsledky různých životních okolností a událostí, ohrožujících uznaná sociální práva, nebo takovým životním situacím předcházet. Negativně je možno charakterizovat cíl sociálního zabezpečení tím, že brání tomu, aby se jedinec či rodina dostali do životních podmínek neslučitelných s lidskou důstojností. Pozitivně je možno jej vymezit tak, že vytváří příznivé, rozvoj stimuluující životní podmínky“ (Potůček, 1995, s. 69).

„Základní funkcí všech soustav sociálního zabezpečení bez rozdílu je poskytnout jedinci či rodině ochranu a podporu v životních situacích, které si toho vyžadují“ (tamtéž, s. 70).

Sirovátka (1997) shrnul funkce sociálního zabezpečení takto:

1. Podpora životní úrovně jednotlivců–členů společnosti, včetně kompenzací tíživých dopadů ekonomického systému.
2. Rozdělení zdrojů k podpoře a péči o závislé skupiny v případě určitých životních událostí.
3. Obecnější redistribuce zdrojů v souladu s morálními požadavky.
4. Podpora altruismu, poskytnutí většího prostoru pro jeho vyjádření a uplatnění.
5. Podpora komunity.

Základní životní situace a události, pro něž byla vyvinuta schémata sociálního zabezpečení, lze vymezit jako závislé dětství a mládí, mateřství a rodičovství, nemoc a úraz (včetně nemoci a úrazů z povolání), chudoba, invalidita, stáří, smrt živitele.

Tři pilíře sociálního zabezpečení

Občané České republiky jsou v případě potřeby chráněni třemi pilíři sociálního zabezpečení vytvořenými sociální reformou v polovině 90. let: pilířem sociálního pojištění, pilířem státní sociální podpory a pilířem sociální péče (Národní zpráva o rodině, 2004).

Především systém státní sociální podpory je konstruován jako hlavní podpůrný mechanismus pro rodinu jako sociálně relevantní subjekt podpory, ovšem rovněž v rámci systému sociální péče a sociálního pojištění je celá řada legislativních opatření podporujících rodinu v závislosti na určitých podmínkách spojených s konkrétní sociální situací rodiny.

Za **rodinu** je pro účely soc. zabezpečení považován celek společně posuzovaných osob, a to rodičů a nezaopatřených dětí žijících ve společné domácnosti. **Nezaopatřené dítě** je definováno jako dítě do skončení povinné školní docházky a dále, pokud se buď připravuje na budoucí povolání nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26 let.

2.1.1 Systém sociálního pojištění (SP)

Cílem SP je vyrovnat změny v příjmové situaci jedince během jeho života a jeho použití reaguje na určitou sociální událost, např. ztrátu zaměstnání, nemoc nebo těhotenství, rané mateřství, stáří či invaliditu. V případě takové sociální události, která vede ke krátkodobé nebo déletrvající ztrátě příjmu, je pak **smyslem SP** zajistit odpovídající náhradu, která pomůže postiženému vyrovnat vzniklou příjmovou nerovnost.

Dávky poskytované v rámci SP jsou vázány na status jedince coby zaměstnance či osoby samostatně výdělečně činné. Patří sem pojištění v nezaměstnanosti, pojištění nemocenské a důchodové, doplněno je zdravotním pojištěním.

2.1.1.1 Dávky nemocenského pojištění se vztahem k rodině

Nemocenské pojištění, v jehož rámci je řešena podpora při ošetřování člena rodiny, je upraveno zákonem č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů. Podmínky pro peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství jsou obsaženy v zákoně č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Peněžitá pomoc v mateřství

Tato dávka se poskytuje ženě na mateřské dovolené po dobu **28** týdnů. Má na ní však nárok pouze byla-li v posledních dvou letech před porodem minimálně 270 dní nemocensky pojištěná. Výše dávky činí 69% z denního vyměřovacího základu z předchozího platu.

Pokud matka porodí zároveň dvě nebo více dětí, pokud se stará aspoň o dvě z narozených dětí, anebo se jedná o matky, které jsou neprovdané, ovdovělé, rozvedené nebo z jiných vážných důvodů osamělé a nežijí s druhem, poskytuje se tato peněžitá pomoc až do uplynutí **37** týdnů počítaných od počátku poskytování této dávky.

Delší podpůrní doba pro poskytování obdobné dávky (tj. peněžité pomoci) je zajištěna i mužům - pojištěncům svobodným, ovdovělým, rozvedeným nebo z jiných důvodů osamělým, kteří nežijí s družkou a převzali do péče dítě, na základě rozhodnutí příslušného

orgánu nebo dítě, jehož matka zemřela. Doba poskytování peněžité pomoci je u nich rovněž omezena věkem dítěte (osmi měsíci jeho věku).

Ženě, která nesplnila podmínku doby účasti na nemocenském pojištění a nemá tedy nárok na peněžitou pomoc v mateřství, náleží dávka nemocenského pojištění pro dočasnou pracovní neschopnost, a to od 6. týdne před stanoveným termínem porodu do 6. týdne po porodu.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství

Tento příspěvek je poskytován ženě, která byla zaměstnavatelem z důvodu těhotenství či mateřství převedena na jinou práci než jakou vykonávala dosud a při níž dosahuje nižšího výdělku. Výše příspěvku = rozdíl mezi denním vyměřovacím základem zaměstnankyně před převedením na jinou práci a průměru jejích započitatelných příjmů za jeden kalendářní den po převedení.

Podpora při ošetřování člena rodiny

Náleží pojištěnci (muži nebo ženě) za stanovených podmínek v případě, kdy nemůže pracovat z důvodu potřeby ošetřování nemocného člena rodiny, s nímž žije v domácnosti, ale též z důvodu potřeby péče o dítě mladší 10 let.

Při splnění stanovených podmínek se podpora poskytuje nejvýše po dobu prvních *devíti* kalendářních dnů potřeby ošetřování (péče o) člena rodiny. Osamělému pojištěnci, který má v péči aspoň jedno dítě ve věku do skončení povinné školní docházky, se tato podpora poskytuje až po dobu prvních *šestnácti* kalendářních dnů, a to nejen když pečuje o takové dítě, ale i když ošetřuje jiného člena rodiny.

2.1.2 Systém sociální péče a sociálních služeb

Systémem sociální péče (někdy je používán výraz sociální pomoc, který má stejný význam) zajišťuje státní pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popř. jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat nepříznivou sociální situaci. V dnešní době se klade důraz na podporu možnosti setrvání člověka v jeho přirozeném prostředí (tedy v rodině).

Cílem systému sociální péče je vyrovnání příjmové nerovnosti v populaci a **smyslem** je pomoci formou dávek a soc. služeb občanům, kteří se ocitli ve stavu hmotné či sociální nouze tak, aby mohli pokrýt své základní životní a sociální potřeby.

Nárok na dávky sociální péče je odvozen od definice sociální potřebnosti. Systém těchto dávek sociální péče je upraven zákonem č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů. Dávky jsou vztaženy k aktuální finanční situaci rodiny – příjmová nouze je hlavním kritériem pro poskytnutí dávek soc. péče. Adresátem dávek je vždy chudá rodina, respektive domácnost, v níž občan žije.

2.1.2.1 Podmínky sociální potřebnosti

„Za sociálně potřebného se považuje občan, jehož příjmy spolu s příjmy osob jejichž příjmy se posuzují společně podle zákona o životním minimu, nedosahují úhrnu odpovídajících částek životního minima. Podmínkou uznání za sociálně potřebného je, že si občan nemůže vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů příjem zvýšit vlastním přičiněním, zejména vlastní prací“ (Břeská a kol., 1998, s. 171).

Občané, žijící v domácnosti jejichž příjmy se posuzují podle zvláštního zákona společně, se považují za sociálně potřebné, jen jestliže ostatní podmínky sociální potřebnosti stanovené zákonem č. 482/1991 Sb. o sociální potřebnosti, splňují všechny tyto osoby (Vlk, 1995).

Za sociálně potřebného se však nepovažuje občan, který má příjmy sice nižší než životní minimum, ale jeho celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že mu mohou plně zaručit dostatečné zajištění jeho nezbytných osobních potřeb i nezbytných nákladů na bydlení a toto zajištění lze na něm spravedlivě žádat (Národní zpráva o rodině, 2004).

2.1.2.2 Formy dávek sociální péče

➤ Peněžité dávky

- a)** „příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu, tj. dávka poskytovaná podle § 80 a násl. zákona o sociálním zabezpečení,

- b) dávky poskytované z důvodu nedostatečného příjmu podle zákona o sociální potřebnosti osobám, které si nemohou příjem zvýšit vlastním přičiněním a jejichž základní životní potřeby nejsou zajištěny,
- c) dávky poskytované podle vyhlášky č. 182/1991 Sb. rozdělené na dávky jednotlivým skupinám osob k zabezpečení zvláštních potřeb“ (Břeská a kol., 1998, s. 14).

➤ **Věcné dávky**

„Jsou poskytovány namísto peněžitých dávek, když dochází k používání peněžité dávky na jiný účel, než je určena, a to zpravidla formou úhrady potřebného plnění, například zaplacení nájemného nebo obědů dětí ve školní jídelně apod.“ (tamtéž, s. 14).

2.1.2.3 Poskytované dávky v rámci péče o rodinu a děti

Příspěvek na výživu dítěte

Je to příspěvek významný v rámci sociální ochrany rodiny. Je poskytován sociálně potřebnému nezaopatřenému dítěti v případě, že osoba, které byla stanovena k dítěti vyživovací povinnost a nežije s dítětem v domácnosti, tuto povinnost neplní nebo plní jen částečně.

Příspěvek při péči o blízkou nebo jinou osobu

Náleží občanovi pečujícímu osobně, celodenně a řádně o osobu blízkou, která je buď převážně nebo úplně bezmocná... Náleží též rodiči, prarodiči či jinému občanovi, který převzal dítě do péče nahrazující péči rodičů, nebo který pečuje o nezletilé dítě starší jednoho roku, které je podle zvláštního právního předpisu dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči. Pobírání příspěvku nebrání omezená výdělečná činnost.

Peněžité a věcné dávky rodičům nezaopatřených dětí, těhotným ženám a nezaopatřeným dětem

Poskytnutí této dávky není podmíněno sociální potřebností a mimořádné výdaje nejsou nijak blíže specifikovány. Ale pro poskytnutí dávky nestačí pouze existence mimořádného výdaje (i když odůvodněného), nýbrž musí se jednat o výdaj, který žadatel o dávku nemůže uhradit z běžných příjmů. Taková situace nastane například i u rodiny s příjmy nad úroveň životního minima, má-li uhradit dítěti náklady na školu v přírodě (Sirovátka, 1998).

Péče o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc

Toto je dávka, kterou mohou ženy (samozřejmě i muži) využít, stanou-li se :

1. „*sociálně potřebným* občanem, který se přechodně ocitl v mimořádně obtížných poměrech nebo v nich žije. Příspěvek lze poskytnout k překonání nepříznivých životních situací, zejména při získání zaměstnání, při zvyšování kultury bydlení, při péči o výchovu a vzdělávání dětí, při využívání volného času a kulturním rozvoji.
2. Občan, který se přechodně ocitl v *mimořádně obtížných poměrech* z důvodu živelné pohromy nebo požáru (podmínkou není sociální potřeba)" (Břeská a kol., 1998, s. 249).

Ostatní dávky poskytované v rámci sociální péče:

- Příspěvek na pořízení základního vybavení dítěte a příspěvek při uzavření manželství
- Peněžitý příspěvek na úhradu za užívání bytu nezaopatřeného, osiřelého dítěte
- Příspěvek na rekreaci dětí důchodce

2.1.2.4 Sociální služby pro rodiny

Sociální služby jsou nástrojem sociální péče. Hlavním **posláním** sociální služby je snaha umožnit lidem, kteří jsou v nepříznivé sociální situaci, zůstat rovnocennými členy společnosti a využívat jejich přirozených zdrojů, žít nezávisle, v kontaktu s ostatními lidmi a v přirozeném rodinném a sociálním prostředí. **Úkolem** je prevence sociálního vyloučení, podpora života v přirozeném společenství, ochrana zranitelných skupin obyvatelstva před porušováním jejich občanských práv i před neodborným poskytováním služeb.

S ohledem na současný vývoj priorit je stále větší důraz kladen na rozvoj a podporu sociálních služeb cílených na pomoc rodinám, neboť právě ony **významně usnadňují a mnohdy přímo umožňují setrvání klienta v jeho přirozeném, rodinném prostředí.**

Za dobu posledních patnácti let se v ČR vytvořilo široké spektrum sociálních služeb přesahující hranice stanovené legislativou. Vývoj se odehrává převážně ve sféře nestátních organizací, které v tomto směru nejsou svázány žádnými vyhláškami či zákony. Tento způsob vzniku nových služeb odráží přirozené potřeby občanů. Platná právní úprava umožňuje poskytovat osobám, které nejsou schopny zabezpečit své základní životní potřeby některé typy sociálních služeb (zejména ústavní, pečovatelskou a poradenskou službu). Ostatní sociální služby (zejména právě nové typy služeb zaměřené na podporu rodiny, jako jsou např.

osobní asistence, raná péče, odlehčovací služby, kontaktní centra apod.), sice svým charakterem naplňují principy sociální integrace mnohdy daleko více než služby „tradiční“, nemají ovšem zákonnou oporu. To zásadně brání jejich žádoucímu rozvoji a zároveň občané a rodiny jako uživatelé nemají garantovanu ani jejich dostupnost ani úroveň kvality poskytovaných služeb.

Podle Vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, jsou pro cílovou skupinu „rodinu“ specifikovány zejména tyto služby – manželské a předmanželské poradny, domovy pro matky s dětmi a stanice pečovatelské služby pro děti.

Nyní vám nabídnu definici některých typů sociálních služeb, zaměřených na rodinu, které se řídí kodifikací vydanou Ministerstvem práce a sociálních věcí v ČR v roce 2002:

- **Poradny**

Poradenská služba je určena lidem, kteří v důsledku snížené soběstačnosti v některých oblastech, např. v uplatňování práv a nároků, využívání veřejných míst a služeb, kontaktu s komunitou i rodinou či v komunikaci nejsou schopni bez vnější podpory vyřešit specifickou situaci ve svém životě. **Cílem** této služby je nabídnout možnosti řešení a pomoc při jejich realizaci a tím klientovi služby umožnit, aby byl schopen vlastními silami vyřešit životní situaci nebo problém. Přímo pro rodinu jsou zřizovány specializované poradny pro rodinu a mezilidské vztahy (rodinné a manželské poradny).

- **Raná péče**

Služba je orientovaná na celou rodinu s dítětem raného věku, jehož vývoj je ohrožen vlivem zdravotního postižení či biologickými faktory nebo prostředím. **Cílem** - vrátit nebo zachovat rodičům jejich kompetenci k výchově dítěte a k vytváření vhodných podmínek pro jeho vývoj a tím předcházet nutnosti umístování dětí do ústavní péče.

- **Odlehčovací služby**

Zajišťují pomoc rodinám, které celoročně pečují o dítě s postižením či jiného člena rodiny, ve zvládnutí péče za současného zachování ve společnosti běžných příležitostí pro pečovatele.

- Pečovatelská služba

Cílem této služby je umožnit člověku setrvat ve vlastním domácím prostředí a zachovat vlastní životní styl. Pečovatelská služba je také poskytována pro rodinu s dětmi do tří let v určených případech, kdy je cílem této služby krátkodobě nahradit rodičovskou péčí nebo pomoci rodině ve zvládnání péče o dítě.

- Centra denních služeb

Cílem je posílit samostatnost a soběstačnost lidí, jejichž schopnosti jsou z různých důvodů sníženy a umožnit jim využívat běžné veřejné nebo komerční služby a další zdroje společnosti.

- Krizová pomoc

Krizovou pomocí chápeme neodkladnou pomoc lidem, kteří nejsou schopni vlastními silami anebo z vlastních zdrojů zvládnout v potřebném čase svůj životní prožitek nebo životní situaci. Cílem je poskytnout člověku v této situaci bezpečí, podporu a vedení při zvládnutí situace vlastními silami.

- Azylové domy

Tato služba je určena lidem bez přístřeší, kteří mají základní zájem o získání vlastního bydlení. Podstatou služby je poskytnutí přechodného ubytování za současné motivace k vlastní aktivitě. Cílem je najít další uplatnění či zakotvení pro lidi bez přístřeší a přitom minimalizovat závislost na sociální pomoci. V rámci služeb cílených na rodinu jde především o azylové domy pro matky s dětmi a azylové domy pro oběti domácího násilí.

2.1.3 Systém státní sociální podpory (SSP)

Systém státní sociální podpory vznikl jako snaha doplnit tradiční soustavu sociálního zabezpečení o systém, který by vyjádřil podporu státu vůči osobám v určitých společensky relevantních sociálních situacích. Jde o systém sociálního přerozdělování ve prospěch osob ve společensky uznávaných sociálních situacích, především pak rodin s dětmi. Nároky na využití dávek jsou odvozeny od příslušnosti ke konkrétně vymezené kategorii osob se specifickými potřebami a významem ve společnosti. Uplatňuje se princip solidarity mezi vysokopříjmovými rodinami a rodinami s nízkými příjmy a solidarity bezdětných s rodinami s dětmi.

2.1.3.1 Dávky poskytované v rámci státní sociální podpory

Tyto dávky můžeme rozdělit do dvou skupin:

1. dávky poskytované v závislosti na příjmu rodiny – přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení a dříve příspěvek na dopravu (ten byl k 1.7.2004 zrušen a jsou zavedeny slevy na žakovském jízděném v autobusové a železniční dopravě)
2. dávky poskytované bez ohledu na příjem rodiny – rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, příspěvek na péči o dítě v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (platné do 31.5.2006), příspěvek na školní pomůcky a porodné (obojí účinné od 1.4.2006), pohřebné.

Ráda bych u dávek, které mohou pomoci konkrétně rodinám (neúplným) s dětmi uvedla jejich cíl a informace o jejich poskytování:

Přídavek na dítě

Je to základní, dlouhodobá dávka poskytovaná rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Výše je stanovena násobkem částky ŽM na osobní potřeby dítěte.

Sociální příplatek

Cílem této dávky je pomáhat rodinám s nízkými příjmy krýt náklady, spojené se zabezpečováním potřeb jejich dětí.

Příspěvek na bydlení

Přispívá na krytí nákladů na bydlení rodinám a také jednotlivcům s nízkými příjmy. Poskytuje se bez ohledu na to, v jakém bytě oprávněná osoba bydlí, zda jde o byt obecní, družstevní, v soukromém vlastnictví anebo, zda jde o byt ve vlastním domě a jaké jsou skutečné náklady na bydlení.

Rodičovský příspěvek

Nárok na tuto dávku vzniká, jestliže rodič po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let věku nebo do 7 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené. Od 1. ledna 2004 není při poskytování této dávky testován příjem pobírajícího rodiče a je mu tedy umožněna výdělečná činnost v neomezené výši za předpokladu zajištění osobní,

celodenní a řádné péče o dítě. Výše je 1,54 násobek ŽM na výživu a ostatní základní osobní potřeby rodiče.

Porodné

Porodným se matce jednorázově přispívá na náklady související s narozením jednoho dítěte. Výše porodného je 10-ti násobek částky ŽM na osobní potřeby dítěte. Porodné se zvyšuje narodí-li se více než jedno dítě.

2.1.3.2 Životní minimum (ŽM)

Koncepce dávek sociální péče poskytovaných podle zákona o sociální potřebnosti vychází z kategorie životního minima, které je upraveno zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů. ŽM je společensky uznaná minimální hranice příjmu občana nebo rodiny, pod níž nastává stav hmotné nouze. Tvoří jej:

- částky považované za potřebné k zajištění výživy a krytí ostatních osobních potřeb občana (diferencované podle věku)
- částky považované za potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost osob společně posuzovaných (diferencované podle počtu osob v domácnosti).

Celkové životní minimum rodiny je součtem všech částek na osobní potřeby jednotlivých osob a jedné částky určené ke krytí společných potřeb domácnosti. ŽM je hlavním kritériem pro posouzení nároku občana nebo rodiny na výplatu dávek sociální péče a těch dávek SSP, u kterých je testován příjem rodiny a zároveň je využíváno pro výpočet většiny dávek státní sociální podpory.

Od 1. ledna 2006 (dle NV č. 505/2005 Sb.) činí částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb občana měsíčně:

- 1 750 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku;
- 1 950 Kč, jde-li o dítě od 6 do 10 let věku;
- 2 310 Kč, jde-li o dítě od 10 do 15 let věku;
- 2 530 Kč, jde-li o nezaopatřené dítě od 15 do 26 let věku;
- 2 400 Kč u ostatních občanů.

Částka životního minima potřebná k zajištění nezbytných nákladů na domácnost činí měsíčně:

- 2 020 Kč, jde-li o jednotlivce;
- 2 630 Kč, žijí-li v domácnosti 2 osoby;
- 3 260 Kč, žijí-li v domácnosti 3 nebo 4 osoby;
- 3 660 Kč, žije-li v domácnosti 5 nebo více osob.

ŽM osoby nebo společně posuzovaných osob se stanoví jako souhrn částek k zajištění výživy, ostatních základních osobních potřeb a částky k zajištění nezbytných nákladů na domácnost (Základní informace o životním minimu, 2005).

Nároky na příjmově testované dávky státní sociální podpory podle násobku ŽM (max. hranice příjmu pro poskytnutí dávky):

Příspěvek na bydlení	1,6 násobek
Sociální příplatek	1,6 násobek
Přídavek na dítě	3,0 násobek

2.2 *Shrnutí*

Analýza systému sociálního zabezpečení dokazuje, že jak sociální pomoc, tak státní sociální podpora a sociální pojištění se určitou mírou podílí na pomoci zaměřené rodinám s dětmi. Problém vidím v tom, že zde není žádná dávka konkrétně adresovaná osamělým matkám s dětmi, jsou zde jen určitá zvýhodnění jako například u dávek nemocenského pojištění, kdy peněžité pomoci v mateřství je osamělým matkám poskytována o 9 týdnů déle a pomoci při ošetřování člena rodiny je poskytována osamělým matkám o 7 dní déle.

3. *Nestátní neziskové organizace pomáhající osamělým matkám*

Pomoc svobodným a osamělým matkám nemusí být nutně vždy státní. Matky mají i možnost obrátit se na neziskové organizace, které se přímo zabývají problémy, které je trápí. Pomoc, která je jim v těchto zařízeních nabízena není tak často finanční jako spíše sociální a psychologická, ale ani taková pomoc není pro tyto ženy zanedbatelná.

3.1 Základní informace o nestátních neziskových organizacích

Neziskové organizace (dále jen NNO) jsou vymezeny jako **organizace nevytvářející zisk k přerozdělení mezi jeho vlastníky, správce nebo zakladatele**; mohou zisk vytvořit, ale musí ho zase vložit zpět k rozvoji organizace a plnění jejích cílů (www.neziskovky.cz).

NNO jsou autonomní vůči státu a existují téměř ve všech oblastech lidské činnosti. Do neziskového sektoru patří například subjekty poskytující veřejné služby, subjekty pracující pro své členy, subjekty financující činnosti ostatních apod.

V zahraničí jsou běžnější širší definice neziskového sektoru. A jedna z nejpoužívanějších definic, tzv. strukturálně - operacionální, říká, že neziskový sektor tvoří instituce, které jsou:

Organizované, tedy vyznačující se jistou institucionalizací své struktury. Fungují např. na základě jasně formulované zakládací smlouvy či zřizovací listiny, mají stanovenou organizační strukturu, náplň činnosti, apod.

Soukromé, tedy institucionálně oddělené od vlády. Tento rys by neměl být mylně interpretován jako oddělení těchto organizací od státních financí, které pro ně jsou velmi významné v celé vyspělé Evropě a i v USA.

Nerozdělující zisk, tedy veškeré zisky musí být zpětně vloženy do činnosti organizace. Tento požadavek český právní řád zohledňuje v definici organizací založených za jiným účelem, než je podnikání.

Samosprávné, tedy disponující vnitřní strukturou se stanovením řídicích a kontrolních kompetencí.

Dobrovolné, což znamená „s účastí dobrovolníků“, tedy přítomnost nějakého dobrovolného prvku, účast dobrovolníků. Jednotlivé organizace se samozřejmě liší v intenzitě a formě tohoto dobrovolného prvku“ (Vajdová, 2004).

NNO poskytují nejčastěji podle práce Broulíkové a Kuchařové (2002) následující **služby**: poradenství o péči a výchově dětí, sociálně psychologické poradenství, sociálně - právní poradenství, pomoc při prosazování práv a zájmů klientů, sociální terapie a v neposlední řadě i materiální pomoc.

S tím jaké služby tyto organizace nabízí souvisí i **cílová skupina** obyvatelstva, které jsou služby určeny. Nejčastěji NNO poskytují své služby dětem a mládeži žijícím v nepříznivých rodinných podmínkách, dysfunkčním rodinám, neúplným rodinám, rodinám zanedbávajícím nebo nezvládajícím výchovu dětí, rozvádějícím se manželům a jejich dětem, dětem a mládeži s výchovnými a vývojovými problémy, mládeži s problémy v dospívání a týraným a zneužívaným dětem a mládeži (viz. příloha č. I., tabulka č. 1).

NNO při řešení problému klienta používají převážně individuální práci a své služby poskytují nejen ambulantně, ale také v přirozeném prostředí. Některé nestátní neziskové organizace se také, ve snaze předcházet vzniku a narůstání problémových jevů v rodinách, věnují **prevenci**. Jedná se především o besedy na školách; kampaně v médiích; šíření informací o právech dítěte; včasnou intervenci do rodiny, kde hrozí vyostření problému; odborné přednášky pro odbornou veřejnost; nabídku volnočasových aktivit; spolupráci s vyššími odbornými školami a univerzitami; poskytování azylového bydlení nebo finanční či materiální pomoci sociálně slabším. Dalšími možnými preventivními aktivitami jsou – posilování rodiny (např. individuální resocializační program pro matku a dítě), prevence separace rodiny či svépomocná setkání klientů (např. Centrum pro rodinu a sociální péči v Brně organizuje setkání funkčních a dysfunkčních rodin, jejichž cílem je výměna zkušeností a přejímání funkčních rodinných stylů).

Nejčastěji NNO své **služby hodnotí** supervizí, statistikami či zpětnou vazbou jako neformálními rozhovory s klienty, děkovnými dopisy, které dostávají a telefonáty, někdy se také používá metoda dotazníků (Broulíková, Kuchařová, 2002).

3.1.1 Personální vybavenost NNO

Nejčastěji v NNO pracují sociální pracovníci, psychologové, speciální a sociální pedagogové, psychoterapeuti, pečovatelé, ale i kliničtí psychologové a dětské psychiatři, zdravotní sestry a rodinní terapeuti. Nestátní neziskové organizace se však také vyznačují tím, že ke své činnosti velice často využívají dobrovolníky, které často získávají z řad studentů sociálních a psychologických směrů na vyšších odborných školách a univerzitách.

NNO se často zabývají i celoživotním vzděláváním svých zaměstnanců, zprostředkovávají jim výcviky, kurzy, stáže, účast na konferencích, interní a externí supervizi. Bohužel poskytování dalšího vzdělávání je finančně náročné a i přesto, že

se nestátní neziskové organizace snaží uvolňovat část svého rozpočtu, nedisponují dostatečnými financemi, proto někdy uvolní pracovníka ze zaměstnání a ten si pak např. kurz hraří sám.

3.1.2 Spolupráce NNO s jinými institucemi

Broulíková a Kuchařová (2002) ve svém výzkumu uvádí, že nejčastěji NNO spolupracují s těmito institucemi:

- s obecními a okresními úřady: financování, předávání klientů a informací
- s ministerstvy: udělení státních dotací, spolupráce na legislativě
- se školami: preventivní programy, přednášky, besedy pro studenty vyšších odborných škol a univerzit a pro pracovníky okresních úřadů či ministerstev
- se zdravotnickými zařízeními: řešení případů týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí
- se soudy a s policií: vyhledávání klientů, zpracovávání odborných posudků
- s dětskými domovy, s poradnami
- s nestátními organizacemi

3.2 Příklady Nestátních Neziskových Organizací (NNO)

V této části popíšeme některé konkrétní nestátní neziskové organizace, již několik let fungující a připravující program pro rodiny s dětmi, svobodné matky i otce s dětmi a mnoho dalších.

3.2.1 Mateřské centrum Máj, České Budějovice

Mateřská centra (dále jen MC) zřizují zpravidla matky na mateřské dovolené, zároveň se podílejí na jejich samosprávě a zajišťují programy. MC umožňují matkám s malými dětmi vyjít z izolace, kam se celodenní péči o dítě dostávají a jsou založena na principu rodinné svépomoci. Poskytují společenství, solidaritu a otevřenost všem generacím, jsou místem, kde jsou děti vítány. Zde nacházejí přirozené společenství vrstevníků a vidí svoji matku v jiné roli než v domácnosti. MC vznikají dobrovolnou činností občanů a tím přispívají k rozvoji občanské společnosti. Posilují mateřskou roli ženy, pomáhají ženám udržovat jejich profesní orientaci a posilují jejich sebevědomí.

Cílem mateřských center je především posilovat prvořadou a nezastupitelnou úlohu rodiny a rodičovské výchovy a získávat a předávat odborné poznatky o výchově, zdraví a psychologii rodinného života, umožnit rodičům vzájemně se společensky i neformálně stýkat, vzdělávat se a využít vlastních schopností či znalostí, obohatit děti o nové kamarády, vztahy a zkušenosti, prostředí vzájemné důvěry (Výroční zpráva mateřského centra Máj, 2000).

Nabízí pomoc svépomocí, vzájemné naslouchání, výměnu zkušeností, dávání a přijímání, vzájemnou službu a také laické poradenství.

Programy MC jsou koncipovány pro matky, rodiče a děti. Hrají různé úlohy jako rozvíjení tvořivosti, vzdělávací, sportovní, rekvalifikační. Jsou také pořádány jednorázové akce k různým společenským příležitostem jako jsou Velikonoce, Vánoce či Den matek.

Pro osamělé matky s dětmi pořádá konkrétně MC Máj, prázdninové týdenní pobyty v přírodě, kde je zajištěn program na každý den. Matky se na těchto pobytech mohou navzájem seznamovat, nacházet nová přátelství, sdělovat si své pocity apod. Jejich děti mají zajištěn program na celý týden, kdy se o ně vždy stará vychovatelka a tak se mohou ženy věnovat samy sobě. Celkový přínos MC pro osamělé matky není jen v těchto prázdninových pobytech v přírodě, ale hlavně v tom, že se matky mohou pravidelně setkávat s ostatními na pořádaných akcích, udržovat přátelství a tímto způsobem neztrácet sociální kontakt. MC také zajišťuje poradnu pro ženy po mateřské dovolené, které si hledají zaměstnání, kde matkám odbornice z úřadu práce dává rady, jak si hledat nové zaměstnání, jaké mají matky možnosti rekvalifikace a kde nové místo hledat.

3.2.2 Občanské sdružení – Centrum pro rodinu a sociální péči

Centrum pro rodinu a sociální péči (dále jen CRSP) vzniklo 1.6.1992 jako nestátní nezisková organizace a jejím zřizovatelem se stalo Biskupství brněnské. Cílem CRSP je pomáhat rodinám v jejich úsilí být dobrým místem pro výchovu dětí a podporovat instituci rodiny ve společnosti. Svými programy chce přispět k vzájemnému setkávání rodin, které si budou pomáhat a tak dostávat podporu, kterou pokládají za užitečnou.

CRSP navázalo úzkou spoluprací s řadou školských zařízení (např. se školským úřadem, pedagogickým centrem, FSS MU, mateřskými a základními školami) a s jinými institucemi jako pedagogicko-psychologickými poradnami a zdravotnickými zařízeními. Díky této spolupraci docílilo CRSP vysoké odbornosti programů a zároveň jsou stále otevřeny a bezprostřední při kontaktu s rodinami. Právě díky otevřenosti dochází při setkáních k integraci rodin s postiženými dětmi, osamělých maminek s dětmi a rodin nefunkčních.

3.2.2.1 Programy pro osamělé rodiče s dětmi

CRSP nabízí tyto programy vedle mnoha dalších jako jsou např. škola partnerství, kurz pro nastávající rodiče, programy pro ženy na mateřské dovolené, atd. Programy pro osamělé rodiče s dětmi jsou určeny těm, kteří z různých důvodů (rozvodu, ovdovění, svobodné maminky) vychovávají své děti sami. Zvláště maminky jsou ve špatném psychickém stavu, často bez zázemí potřebných sociálních kontaktů. Nemají odvahu řešit svoje problémy (práce, finance, výchovné potíže), což je umocněno pocitem bezmocnosti, nepochopení od těch kteří neprožívají stejnou realitu a nízkou sebedůvěrou.

Programy pro osamělé rodiče s dětmi mají 4 navzájem provázané části:

1. Víkendová setkání

Jsou určena rodičům, kteří aktuálně zvládají novou životní situaci a potřebují se zorientovat. Po celou dobu pobytu je možnost osobních rozhovorů s rodinným poradcem, sociální pracovníci, duchovním a pedagogickou pracovníci. Děti osamělých rodičů často trpí poruchami učení a chování. Proto CRSP zařadilo účast speciálního pedagoga. Jsou zařazeny přednášky a besedy o posílení sebeúcty, působení změn na rodinný systém a zvládání porozvodové situace.

2. Integrované programy

Jedná se o týdenní pobyt pro osamělé matky a maminky na MD, návštěva klubů maminek, společné pobyty s rodinami. Zde je kladen důraz na integraci, aby se zamezilo sociální izolaci osamělých rodičů a jejich dětí.

3. Klub osamělých rodičů

Svépomocná skupina moderovaná rodinným pracovníkem, určená pro ty, kteří se obtížněji vyrovnávají se svou situací a vyžadují dlouhodobou podporu. Klubové setkání

se skládá z odborné přednášky podle potřeb účastníků a besedy. Je zajištěno hlídání dětí. Maminky zde získávají odvahu řešit svoje problémy – začínají pracovat, zapojují se do společenského života, řeší bytové otázky apod. To je velkou měrou způsobeno vznikajícími neformálními kontakty mezi účastníky, což má význam hlavně pro sociálně méně šikovné maminky.

4. Poradna

Individuální konzultace s rodinným poradcem zaměřené na doprovázení osamělých rodičů a problémy s výchovou dětí v neúplné rodině. Poradnu zajišťuje rodinný poradce MUDr. Jana Hájková. Ve většině případů se podařila intervence vedoucí k pozitivní změně v životě klienta a jeho rodinného systému.

3.2.3 KOM – Klub osamělých maminek

Jde o Občanské sdružení hájící práva a zájmy dětí z neúplných rodin. KOM vznikl v roce 1990 v Praze. V Trutnově a Úpici v roce 1994 jako pobočky a od ledna 2000 se stal KOM jediným sdružením v ČR. Sdružuje rodiče, kteří mají ve své péči děti bez druhého partnera. Na jejich schopnostech závisí ekonomická situace celé rodiny. KOM zpracovává připomínky k návrhům zákonů zejména v oblasti sociální, které získává od Parlamentu ČR či jiných institucí. V poslední době se začíná rozvíjet úzká spolupráce s některými městskými úřady pro hledání východisek pro postupné zlepšování situace v rodinách. Pro pomoc těmto rodinám jsou zajišťovány finančně dostupné hlídací služby v bytech, poskytuje bezplatnou právní, psychologickou a logopedickou poradnu, zřídil půjčovnu hraček a audiovizuální pomůcky pro výuku cizích jazyků AJ a NJ a odborné časopisy pro ruční práce a víkendy s programem, letní pobyty dětí na táboře, pracovní výměnná činnost mezi členkami KOM. Veškerá činnost KOM je po celou dobu existence zajišťována bez placeného aparátu, jen díky příspěvkům sponzorů.

3.3 Shrnutí

Pomoc, kterou NNO osamělým rodičům (převážně matkám) poskytují, je velmi potřebná a žádoucí. V této kapitole je zmíněno jen několik příkladů různých NNO, které se problematikou osamělých matek zabývají, ale ve skutečnosti jich je jistě více, jen je velmi

těžké získat o takových organizacích informace. V příloze č. I. je k dispozici seznam kontaktních adres NNO, které se alespoň částečně touto problematikou zabývají.

4. Možnosti zlepšení situace osamělých matek

S tématem práce se pojí otázka, zda je podpora osamělých matek dostatečná. Proto tato kapitola popisuje některé z možností, jak situaci osamělých matek zlepšit. Zaměřuje se na čtyři oblasti (NNO, vzdělávání, úřady práce ve spojení s politikou zaměstnanosti a sociální politiku). V textu jsou seřazeny podle toho, v jakém časovém horizontu by bylo možné změny uskutečnit - od nejkratšího po nejdelší.

4.1 Zhodnocení působení nestátních neziskových organizací

Činnost, kterou NNO vyvíjejí pro osamělé matky s dětmi je velmi prospěšná a NNO se snaží zacelit nedostatky v poskytovaných službách státem. Hlavně co se týká nefinanční pomoci jako poradenství, asistence či sociálních služeb. Problém vidím v tom, že je poměrně těžké dostat se k informacím o takovýchto neziskových organizacích. Pokud nemají osamělé matky k dispozici internet nebo nemají informace od svých přátel, není jednoduché zjistit si, zda je v okolí nějaká fungující organizace. Proto by bylo vhodné, aby se NNO více snažily o sobě informovat, např. umístěním informačních letáků o své činnosti na místa osamělými matkami často navštěvovaná (jako úřad práce, školy, školky, zdravotnická zařízení apod.).

4.2 Zhodnocení opatření sociální politiky

Výživné - Právní úprava, stanovující určování výživného pro nezletilé děti, je značně obecná, což přináší mnohé problémy. Platí, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů, což je ovšem málokdy dodrženo a děti v neúplných rodinách většinou sdílejí životní úroveň jen toho rodiče, se kterým žijí. Rodiče mají přispívat na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Kritérium „majetkových poměrů“ bylo připojeno novelou zákona o rodině v roce 1998 a umožňuje přihlížet nejen k příjmům povinného rodiče, ale i k jeho celkovému majetku, což je užitečné zejména u rodičů podnikatelů. Ze zkušenosti české i světové však vyplývá, že výživné na děti, tak jak

bylo stanoveno rozsudkem nebo dohodou o rozvodu, většinou není placeno řádně anebo není vypláceno vůbec, případně je vypláceno jen v prvním období po rozvodu. Proto Evropské země hledají způsoby, jak donutit povinné rodiče platit a jak navzájem zrovnoprávnit děti z neúplných rodin – a to stanovením direktiv a norem k určování výše výživného; přijetí zodpovědnosti za organizaci vyplácení výživného a zajištění jeho vymáhání; případně i garantování vyplácení výživného prostřednictvím veřejných fondů.

Oproti tomu například ve Francii, jak popisuje de Singly (1999), poskytuje stát pomoc osamělým matkám, zejména prostřednictvím tzv. rodinné podpory (jde o matky, které nedostávají výživné, jež jim má poskytovat jejich bývalý manžel). Stát v těchto případech žádá Pokladnu rodinných přídatků, aby pokryla nezaplacené výživné. Stát ve Francii tedy významně zasahuje do fungování rodiny. Umožňuje nižší závislost žen na mužích a za důsledky toho přebírá zčásti sám odpovědnost i za cenu zvýšení závislosti některých žen a domácností na státu.

V současné době v ČR existuje příspěvek na výživu (jak se již v kapitole 3.1.2.3 zmiňují, jedná se o sociální dávku, která je vázaná na posouzení sociální potřeby celé rodiny s nezaopatřeným dítětem, jemuž stát dorovnává příspěvek do výše ŽM). Tato částka však nestačí k zabezpečení dostatečného rozvoje dítěte. Proto MPSV ČR shromažďuje podklady k návrhu právní úpravy, která by výše popsanou situaci pomohla řešit. Podstatou návrhu je, že stát pomůže tomu rodiči, který má nezaopatřené dítě ve vlastní péči a jehož bývalý partner neplní vyživovací povinnost. MPSV se v tomto případě nechává inspirovat zákonem Spolkové republiky Německo, kde za určitých stanovených podmínek vzniká dítěti nárok na výplatu výživného prostřednictvím státu (Noviny MPSV, 2004).

Rodičovský příspěvek – k pozitivnímu řešení došlo v případě rodičovského příspěvku. V roce 2002 se několik výzkumů (Trbola, 2002 a Mateřství, 2002) shodovalo v názoru, že by bylo vhodné umožnění souběhu rodičovského příspěvku s příjmem ze zaměstnání, bez omezení výše výdělku. Tato situace by dle těchto výzkumů mohla být významná hlavně v tom, že by aktivovala samoživitelky při hledání pracovního místa a také u úplných rodin by jeden z rodičů nemusel zůstat v domácnosti téměř „zadarmo“. Od 1. 1. 2004 však již výplata rodičovského příspěvku není omezena maximální hranicí příjmu. Současně byla podmínka osobní celodenní péče rodiče o dítě doplněna možností, aby rodič zajistil péči o dítě jinou zletilou osobou po dobu, po níž vykonává výdělečnou činnost. Tato situace je

samozřejmě výhodná pro matky, které mají zaměstnání. Problémem však zůstává, že osamělé matky (i přesto, že jsou v pracovním poměru) nemají dostatek finančních prostředků na zajištění péče o dítě, pokud jim nepomůže blízká rodina. Myslím, že situace osamělých matek by měla být řešena individuálně (například vyšším rodičovským příspěvkem). Pravdou však je, že zaměstnání dostatečného množství sociálních pracovníků, kteří by mohli situace posuzovat individuálně je vzhledem k rozpočtovým možnostem státu téměř neřešitelným úkolem.

Péče o děti - pro samoživitelky mohou být finančně nedostupné jesle či hlídání dětí ve věku do 3 let, vzhledem k situaci, kdy počet samoživitelek narůstá, zejména ve městech, by stálo za úvahu tyto náklady lépe pokrývat nebo přispívat na ně spíše než vyplácet dávky sociální péče. Pro ty ženy, které v okamžiku rozvodu vlastní již dostatečnou kvalifikaci a zkušenosti, jež jim umožňuje úspěšně fungovat na pracovním trhu, by bylo velmi účinné zajistit jim dostupnou péči o děti v jejich pracovní době tak, aby si mohly udržet a zdokonalovat svůj profesionální kapitál.

4.3 Zhodnocení působení úřadů práce a politiky zaměstnanosti

Úřady práce by měly naplňovat deklarovanou vládní prioritu podpory zaměstnávání a rekvalifikačních kurzů pro nezaměstnanosti nejvíce ohrožené skupiny, mezi něž patří i osamělé matky. Bohužel se to ne vždy daří, proto by bylo vhodné jednak účinné uvádění této priority do praxe, což se děje pouze na některých úřadech práce v závislosti na přístupu konkrétních úředníků. Se zřetelem na zaměstnavatele, kteří se mohou také podílet na podpoře harmonizace pracovního a rodinného života zaměstnaných rodičů poskytováním pro - rodinných úprav pracovní doby, úvazků a forem práce nebo udržováním pracovních kontaktů s rodiči na rodičovské dovolené, by bylo vhodné zavést školící programy pro pracovníky personálních oddělení, které by je seznamovaly s výhodami těchto opatření jak pro zaměstnance, tak i pro zaměstnavatele.

Také jak uvádí Trbola, Sirovátka (2002) je klíčový význam aktivní politiky zaměstnanosti, zejména ve vztahu k dlouhodobě nezaměstnaným (do této skupiny spadají i některé osamělé matky s nedostatečným vzděláním). Opatření aktivní politiky by mohla být zkvalitněna tak, aby umožňovala integraci i dlouhodobě nezaměstnaných na trh práce. Tato

opatření by bylo dobré podepřít hlavně individuálními poradenskými aktivitami (jako např. individuálními akčními plány). Také by bylo možno zpřísnit kontrolu aktivit při hledání práce a podpořit ji pozitivními i negativními pobídkami či sankcemi.

4.4 Zhodnocení oblasti vzdělávání (základního i celoživotního)

Vzdělávání se zaměřením na děti a pedagogy - Se zavedením **výchovy k rodičovství (rodinné výchovy)** do základních škol a víceletých gymnázií (do tohoto předmětu jsou zahrnuta taková témata, jako je: rozvoj osobnosti, zajištění osobního bezpečí, péče o zdraví, zdravá výživa, zneužití návykových látek, sexuální výchova, základní právní úprava práv a povinností členů rodin a problematika ekonomiky provozu domácností) se jeví jako velmi žádoucí také **školení učitelů** v oblasti genderu a rovných příležitostí. Pokud by totiž v tomto předmětu nebyla zvyšována citlivost dětí k otázkám genderu a rovných příležitostí, nemůžeme pak do budoucna očekávat, že budou v dospělosti tento pohled na rozdělení genderových rolí ve své vlastní budoucí rodině reálně aplikovat, a že nebudou následovat stereotypní představu muže jako hlavního živitele rodiny a ženy jako v zásadě jediné pečovatelky o děti. Tato představa může být jedním z důvodů neshod v manželství vedoucí k rozchodu manželů a rozvodu.

Vzdělávání se zaměřením na matky – dostane-li se matka do situace, kdy zůstane s dítětem či s dětmi sama a je nezaměstnaná má velmi ztíženou pravděpodobnost uplatnění se na trhu práce. Pokud ještě ke všemu má nedostatečné vzdělání, malou kvalifikaci či nemá žádné pracovní zkušenosti, její situace je ještě těžší. Skupina takovýchto žen (matek) tvoří nejhudší jádro osamělých matek a má z dlouhodobého hlediska malou možnost samostatně uživit svou rodinu. Pro tuto skupinu žen je tedy také nutné investovat do zlepšování jejich „lidského kapitálu“. To znamená investovat do celoživotního vzdělávání, které nejen těmto ženám umožní získat potřebné vzdělání či kvalifikaci pro získání pracovního místa, které zabezpečí její rodině prostředky k udržení finanční stability.

Rodičovské vzdělávání - na výchovu dítěte působí dysfunkčně efekty jako sociální nezralost či nepřizpůsobivost rodičů (v našem případě jednoho rodiče), nedostatečná péče o vývoj dítěte v důsledku nedbalosti (málo času na děti) či rozvrat rodiny. Zvládnutí těchto poruch rodiny závisí na tom, zda mají rodiče schopnosti pro plnění výchovných funkcí

a hlavně zda vůbec mají zájem o výchovu. Vzhledem k situaci osamělých matek po rozvodu, které se ocitají v těžké životní situaci (může se stát, že propadnou depresím či mají tolik povinností, že jim nezůstává čas na výchovu dětí), by byla případným řešením výchova k rodičovství i pro dospělé. Matky (někdy i otcové) by se tak mohli seznámit s tím, jak nejlépe své dítě vychovávat, jak zacházet se svým časem, jak řešit problémy s dítětem, jak mu vysvětlit, proč už s nimi nežije druhý rodič (např. po rozvodu) apod. Tato výchova k rodičovství by mohla být součástí poraden pro osamělé rodiče, které by spadaly do manželských a předmanželských poraden. Myslím si, že v oblasti poradenství se na osamělé rodiče zapomíná.

4.5 Shrnutí

Rodiče kromě finanční pomoci potřebují jednak služby (sociální, zdravotní či jiné) napomáhající zvládnutí výchovné a zabezpečovací funkce rodiny, jednak podmínky pro skloubení pracovních a rodinných rolí. Je zde potřeba komplexního přístupu k pomoci rodinám s dětmi a k výchově mladé generace, která zahrnuje i přípravu a podporu hlavních aktérů a to např. výchovou k rodičovství, motivací k občanské iniciativě rodičů, celoživotním vzděláváním pedagogů (a nejen jich, také např. svobodných matek či žen na mateřské dovolené). A právě úkolem státu je navrhnout takový systém sociální podpory a pomoci, který by povzbuzoval ženy k placené pracovní aktivitě (neodrazoval je například tím, že stanoví příliš nízké příjmové limity pro nárok na sociální podpory a umožnil by pobírání rodičovského příspěvku v souběhu s pracovním příjmem bez omezení), a zároveň aby stát zajistil důstojnou životní úroveň těm, které skutečně pracovat nemohou nebo jejich příjem nestačí na pokrytí potřeb rodiny.

Závěr

Tato práce, zabývající se hlavně analýzou sociálního systému řešícího podporu osamělých rodičů, se snaží zachytit současnou situaci osamělých matek po rozvodu či rozpadu partnerství. Rozpad partnerství má jiné důsledky pro jedno či druhé pohlaví a přináší každému specifické problémy a otázky, které je nutno řešit. Text je zaměřen hlavně na problémy žen. Matka je přece jen ve většině případů tou, která se nakonec o dítě musí postarat. Proto je velmi dobré vědět, kam se může v případě potřeby obrátit pro pomoc.

Ženy se v případě finanční nouze obrací na stát s prosbou o pomoc. Stát jim má zajistit dostatečnou kompenzaci nákladů na výchovu dítěte (dětí). Tuto pomoc nabízí v rámci systému sociálního zabezpečení a jeho tří pilířů o které se opírá. Tento systém je jakousi záchrannou sociální sítí pro osamělé matky s dětmi (a nejen pro ně). Nemůžeme očekávat, že stát svůj úkol plní stoprocentně, proto se ve čtvrté kapitole snažím poukázat na možnosti zlepšení některých konkrétních situací. Stát by se měl inspirovat při tvorbě sociální politiky u ostatních vyspělých zemí (Francie, SRN), které některé z podpor adresují přímo osamělým matkám a jejich dětem.

Na ty oblasti, které nezvládne pokrýt stát se zaměřují nestátní neziskové organizace. Jedná se hlavně o pomoc psychologickou a sociální, kterou osamělé matky s dětmi v těžkých životních situacích samozřejmě potřebují stejně intenzivně jako pomoc finanční. V textu jsou uvedeny některé konkrétní organizace specializující se přímo na pomoc osamělým rodičům (nejen matkám, ale i otcům), služby, které nabízí jsou většinou poradenského rázu a také sociálně - integrační. Situace nestátních neziskových organizací je velmi složitá hlavně z důvodu neustálého nedostatku finančních prostředků – NNO jsou odkázány na státní dotace a na shánění sponzorů, což není vždy lehkým úkolem.

Osamělé matky nemají vůbec snadnou situaci a je zde plno systémů, které se jejich postavení ve společnosti snaží zlepšit. To jak poskytovaná pomoc působí, záleží často v konečném důsledku na schopnosti matky přizpůsobit se situaci a nepropadat negativním pocitům. Myslím, že náš obdiv by měl patřit všem matkám, které si v této situaci dokáží udržet životní standard, tzn. starat se nejen o své děti, ale zároveň rozvíjet svou pracovní kariéru a zůstat aktivní v udržování přátelství a sociálních interakcí.

Seznam literatury

- BROULÍKOVÁ, Jana, KUCHAROVÁ, Věra. *Opatření sociální politiky k problémovým typům rodin*. [online] VÚPSV, 2002.[cit.2005-04-18]
Dostupné z <<http://www.vupsv.cz/>>
- BŘESKÁ, N., a kol. *Právní předpisy z oblasti sociálního zabezpečení*. Praha: MPSV, 1998. ISBN 80-85529-42-4
- DE SINGLY, Francois. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1
- DUDOVÁ, Radka. *Genderové aspekty rozchodu manželství* [online]. Gender-rovné příležitosti-výzkum, 2004. [cit. 2005-04-15] Dostupné z <<http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&subrubrika=41&clanek=245>>
- HAJNÁ, Zdena. *Šance na pracovním trhu*. In Sociální politika, 2001, č. 6, s. 12 – 13.
- KUCHAROVÁ, Věra, ZAMYKALOVÁ, L. *Rovnost příležitostí mužů a žen na trhu práce*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2000.
- MAREŠ, Petr. *Chudoba v České republice v datech (šetření sociální situace domácností)* [online]. Praha: VÚPSV, Výzkumný ústav Brno, 2004. [cit. 2005-04-05]
Dostupné z <http://www.vupsv.cz/Mares-chudoba_v_CR.pdf>
- MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-61-3
- *Mateřství v neúplných rodinách* [online]. Gender-rovné příležitosti-výzkum, 2002. [cit. 2005-04-01] Dostupné z <<http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&subrubrika=20&clanek=175>>
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-85850-24-9
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-75-3
- *Národní zpráva o rodině* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004. [cit. 2005-04-01] Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5942/zprava_b.pdf>
- PALONCYOVÁ, Jana. *Rodinné chování mladé generace* [online]. Praha: VÚPSV, 2002. [cit. 2005-04-05] Dostupné z <http://www.vupsv.cz/Paloncycova_Rodinne_chovani.pdf>
- PALONCYOVÁ, Jana. *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj* [online]. VÚPSV, 2003.[cit. 2005-04-21]
Dostupné z <http://www.vupsv.cz/Paloncycova-zmeny_ceske_rodiny.pdf>
- POKORNÝ a kol. *Zákon o rodině s komentářem*. Praha: Žirafa, 1998. ISBN 80-902480-3-9
- POTŮČEK, M. *Sociální politika*. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-01-x

- PRŮŠA, Ladislav. *K vybraným otázkám charakteru sociálních transferů rodinám s dětmi v České republice* [online]. Praha: VÚPSV, 2004. [cit. 2005-04-04] Dostupné z <http://www.vupsv.cz/Prusa-soc_transfery.pdf>
- RADIMSKÁ, Radka. *Rozvedené a svobodné matky v České republice* [online]. Gender-rovnné příležitosti-výzkum, 2003. [cit. 2005-04-02] Dostupné z <<http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&subrubrika=21&clanek=214>>
- ŘEZNÍČKOVÁ, Ludmila. *Svobodná matka - být či nebýt?* [online]. 2003. [cit. 2005-04-15] Dostupné z <<http://www.zena-in.cz/plaintext.asp?id=7833>>
- *Singles - nový životní styl a jeho genderová specifika v České republice* [online]. Gender-rovnné příležitosti-výzkum, 2003. [cit. 2005-04-15] Dostupné z <<http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&subrubrika=21&clanek=196>>
- SIROVÁTKA, Tomáš. *Sociální zabezpečení (vybrané texty)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. ISBN 80-210-1671-x
- TRBOLA, Robert, SIROVÁTKA, Tomáš. *Příjemci dávek sociální péče z titulu sociální potřeby: jejich počty, struktura, příjmy (evidence z dat sociálních referátů)* [online]. Praha: VÚPSV-Výzkumný ústav Brno, 2002. [cit. 2005-04-02] Dostupné z <<http://www.vupsv.cz>>
- VAJDOVÁ, Tereza. *Zpráva o neziskovém sektoru v České republice* [online]. 2004, [cit. 2005-04-22] Dostupné z <http://wtd.vlada.cz/files/rvk/rnno/zprava_o_neziskovem_sektoru.pdf>
- VLK, M. *Zákon o sociálním zabezpečení a předpisy související*. Praha: Právnícké a ekonomické nakladatelství, 1995, ISBN 80-85647-48-6
- *Výroční zpráva (Centrum pro rodinu a sociální péči)* [online]. Brno, 2003. [cit. 2005-04-21] Dostupné z <http://www.crsp.cz/NewFiles/Vyrocka_2003.pdf>
- *Výroční zpráva (Mateřské centrum Máj)*. České Budějovice, 2000.

Internetové zdroje:

- KOM – Klub osamělých matek [online]. [cit. 2005-04-21] Dostupné z <<http://www.trutnov.cz/kom/>>
- Mateřská centra [online]. [cit. 2005-04-21] Dostupné z <<http://www.materskacentra.cz/>>
- Neziskové organizace [online]. [cit. 2005-04-21] Dostupné z <<http://www.neziskovky.cz/>>
- Noviny Ministerstva práce a sociálních věcí. *MPSV podpoří samoživitelky a samoživitele* [online], 2004. [cit. 2005-04-19] Dostupné z <<http://www.noviny-mpsv.cz/clanek.php?id=394>>
- *Základní informace o životním minimu* [online]. MPSV, 2005. [cit. 2005-04-21] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz>>

Seznam příloh

Příloha č. I. Seznam nestátních neziskových organizací

Příloha č. II. Služby poskytované neziskovými organizacemi popsány v příloze č. I

Příloha č. III. Tabulka neúplných rodin dle rodinného stavu, věku osoby v čele domácnosti, pohlaví a počtu závislých dětí v ČR k 1.3.2001

Příloha č. IV. Tabulka neúplných rodin podle počtu dětí a hlavní příčiny neúplnosti rodin v roce 2002

Přílohy

Příloha č. I.

Armáda spásy – centrum sociální péče pro muže, ženy a matky s dětmi

Čsl. armády 36 b, c, d
794 01 Krnov
tel.: 0652/712296, 717893
email: premek.kop@seznam.cz
www.armadaspasy.cz

Azylový dům sv. Dominika Savia

Sluneční 1135
Prachatice
tel.: 0388/310274

Centrum pro rodinu a sociální péči

Josefská 1
602 00 Brno
tel.: 05/42217464
email: prorodinu@centrum.cz
www.rodiny.iol.cz

Česká společnost na ochranu dětí

Ruská 87
100 00 Praha 10
tel.: 02/67102333
email: hana.provaznikova@lf3cuni.cz

Dětské krizové centrum

V Zápolí 1250
141 00 Praha 4 – Michle
tel.: 02/41480511
email: dkc@ditekriize.cz
www.ditekriize.cz

Diakonie ČCE – středisko Cesta

Stará Tenice 1132
686 01 Uherské Hradiště
tel.: 0632/554573
email: cesta@c-mail.cz

Diecézní charita Brno- Kontaktní centrum a terénní program

Břeclav
Svatoplukova 18
690 02 Břeclav
tel.: 0627/326243
fax.: 0627/326169
email: charitabreclav@iol.cz

Diecézní charita Brno- Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní

Staňkova 47
612 00 Brno
tel.: 05/41240087
email: dsm.charitabrno@centrum.cz
www.volny.cz/charitabrno

Diecézní charita Č.B. – Poradna pro ženy a dívky v nouzi EVA

Kanovnická 16
370 01 České Budějovice
tel.: 038/6357376

Farní charita Děčín

Husovo nám. 99/13
Děčín
tel.: 0412/530188
email: charita@space.cz

Farní charita Písek

Na Bakalářích 43
397 01 Písek
tel.: 0362/210364, 214828
email: charitapisek@sendme.cz

Farní charita Rumburk

Sukova 1055
408 01 Rumburk
tel.: 0413/332774
email: farni.charita@raz-dva.cz

Farní charita Veselíčko – Domov sv. Alžběty pro matku a dítě

Veselíčko 22
398 43 okr. Písek
tel.: 0368/589108
email: dmdvesel@sendme.cz

Fond ohrožených dětí

Na Poříčí 6
110 00 Praha 1
tel.: 02/24221137, 24236655
email: fodeti@volny.cz
www.fod.cz

Charita Český Těšín

Štefánikova 3
737 01 Český Těšín
tel.: 0659/712334
email: charitact@volny.cz

Charita Frenštát p/R , Dům pro matky s dětmi v tísni

Frenštát p/R , Martinská čtvrť 1152, 74401
tel.: 0656/831609, 0656/83
email: charitafrenstat@applet.cz

Jahoda

Dopravní 381/3
104 00 Praha 10
tel.: 02/6447414
email: jahoda@dobrovolnik.cz
www.jahoda.dobrovolnik.cz

Klub Hurá kamarád – K-centrum

Demokratické mládeže 2701
530 02 Pardubice
tel.: 040/6335054
email: k-centrum@khk.cz
www.khk.cz

Modrá linka – centrum a linka důvěry pro děti a mládež

Lidická 50
Brno
Tel.: 05/41218121
Email: info@modralinka.cz

Nadace Naše dítě

Ústavní 91/95
181 00 Praha 8
tel.: 02/8542656, 8554175
email: nasedite@mbox.cz
www.nasedite.cz

Oblastní charita Hradec Králové

Velké nám. 34
Hradec Králové
tel.: 049/5516098
email: oblast.charita.hk@worldonline.cz

Oblastní charita Jihlava – Centrum prevence –

Klub Vrakbar

Sídlíště U Pivovaru
586 01 Jihlava
tel.: 066/7304802
email: vrakbar@isss-ji.cz
www.jihlava.cz/charita

Oblastní charita Jihlava – Romcentrum

Brněnská 28
586 01 Jihlava
tel.: 066/7321908
email: ochjihla@4mbox.vol.cz
www.jihlava.cz/charita

Oblastní charita Kutná Hora

Čáslavská 1-3
284 01 Kutná Hora
tel.: 0327/511040
email: charita@cmail.cz

ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy

Podolská 25
147 00 Praha 4
tel.: 02/41432466, 0602/246102
email: rosa@telecom.cz

SPIN

Ke Kamýku 686/2
142 00 Praha 4
tel.: 02/4714650
email: spin@spin-vti.cz
[www: www.spin-vti.cz](http://www.spin-vti.cz)

Společnost pro ranou péči

Haštalská 27
110 00 Praha 1
tel.: 02/24826860
email: ranapece@brailnet.cz
[www: www.ranapece.cz](http://www.ranapece.cz)

Spondea o.p.s.,

Centrum pro týrané, zneužívané a ohrožené děti

Štefánikova 1
602 00 Brno
tel.: 05/41213732
email: spondea@sky.cz
www.sky.cz/spondea

STŘEP – středisko pomoci dětem a rodinám

Senovážná 2
110 00 Praha 1
tel.: 02/24232261
email: strep@telecom.cz

Tilia – Česká společnost pomoci dětem

Na výsluní 2628
470 06 Česká Lípa
tel.: 0606/950922
email: csdtilia@atlas.cz

Příloha č. II.

Tabulka č. 1 - Služby poskytované NNO popsanými v příloze č. I

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
Azylový dům sv. Dominika Savia	x		x		x			x	x	x							x		x		x		
Armáda spásy-centrum sociální péče	x				x	x		x	x	x	x		x				x		x		x	x	
Centrum pro rodinu a sociální péči	x	x	x												x	x					x	x	
Česká společnost na ochranu dětí							x									x							
Dětské krizové centrum	x	x	x		x	x	x	x	x														
Diecézní charita Brno – Domov sv. Markěty pro matky s dětmi v tísní	x		x	x	x			x	x	x							x		x		x		
Diecézní charita Brno - Oblastní charita Břeclav – Kontaktní centrum a terénní program Břeclav	x	x	x	x	x	x	x	x						x									
Diecézní charita České Budějovice - Poradna pro ženy a dívky v nouzi EVA					x			x													x		
Farní charita Děčín	x				x			x								x						x	
Farní charita Písek					x			x														x	
Farní charita Rumburk								x								x			x			x	
Farní charita Veselíčko – Domov sv. Alžběty pro matku a dítě	x		x		x			x		x							x					x	
Fond ohrožených dětí	x		x		x	x		x	x	x	x	x			x	x		x		x	x	x	
Charita Český Těšín	x	x	x		x	x			x	x		x		x		x	x					x	
Charita Frenštát pod Radhoštěm: Dům pro matky s dětmi v tísní	x	x	x		x			x	x	x												x	
Jahoda																x			x			x	
K-centrum – Klub hurá kamarád					x			x								x							
Modrá linka		x						x															
Nadace Naše dítě	x	x	x		x	x	x	x														x	x
Oblastní charita Hradec Králové					x			x	x													x	
Oblastní charita Jihlava – Centrum prevence – Klub Vrakbar			x		x			x				x	x	x		x			x				
Oblastní charita Jihlava – Romcentrum					x			x				x	x		x	x			x			x	
Oblastní charita Kutná Hora	x				x			x							x	x			x			x	x
ROSA	x	x	x		x		x	x	x	x					x	x						x	x
Spin	x		x																				
Spondea	x	x	x		x	x	x	x	x	x						x							
STREP	x				x			x								x						x	
Tilia – česká společnost pomoci dětem	x		x		x			x								x						x	
celkem	18	9	15	2	22	7	7	22	10	9	2	4	3	4	4	14	5	1	11	1	20	6	

Legenda k tabulce č. 1

1. poradenství o péči a výchově dětí
2. psychologická poradna
3. sociálně psychologická poradna
4. profesní poradna
5. sociálně právní poradna
6. krizové centrum, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
7. linka důvěry
8. pomoc prosazovat práva a zájmy klientů
9. azylový dům, bydlení
10. domov pro matky a děti
11. dům na půli cesty
12. stacionář (denní, týdenní)
13. chráněná dílna, motivační dílna
14. péče o drogově závislé
15. rekreační a terapeutické pobyty
16. vzdělávání, rekvalifikační programy pro klienty
17. resocializační zařízení
18. zařízení pro výkon pěstounské péče
19. zařízení sociálně výchovné činnosti
20. vyhledávání a příprava osob vhodných pro náhradní rodinnou péči
21. materiální pomoc
22. finanční pomoc

Zdroj: Broulíková, Kuchařová, 2002.

Příloha č. III.

Tabulka č. 2 - Neúplné rodiny podle rodinného stavu, věku osoby v čele domácnosti, pohlaví a počtu závislých dětí v ČR k 1. 3. 2001

Věk, počet dětí	Neúplné rodiny celkem		v tom podle rodinného stavu osoby v čele					
	abs.	v %	svobodní	ženati	vdané	rozvedení	ovdověli	nezjištěno
Celkem	576 420	100,0	56 276	19 782	90 664	262 289	142 656	4 753
Věková skupina osoby								
15 - 19 let	2 493	0,4	2 072	5	354	33	3	26
20 - 24	27 870	4,8	13 972	281	9 878	3 278	149	312
25 - 29	62 541	10,8	15 273	1 225	22 936	21 538	884	685
30 - 34	63 484	11,0	7 993	1 793	16 797	34 196	2 045	660
35 - 39	68 226	11,8	5 395	2 275	12 646	43 165	4 077	668
40 - 44	69 045	12,0	3 854	2 879	9 574	44 762	7 442	534
45 - 49	78 157	13,6	3 095	3 869	8 609	48 491	13 463	630
50 - 54	66 028	11,5	2 225	3 552	5 762	35 304	18 730	455
55 - 59	39 599	6,9	1 092	2 106	2 446	16 510	17 202	243
60 - 64	22 542	3,9	472	836	774	6 243	14 099	118
65 - 69	19 683	3,4	242	492	398	3 561	14 896	94
70 a více let	56 582	9,8	576	462	471	5 166	49 641	266
nezjištěno	170	0,0	15	7	19	42	25	62
Osoba v čele:								
muž	88 579	15,4	3 408	19 782	x	41 565	22 740	1 084
žena	487 841	84,6	52 868	x	90 664	220 724	119 916	3 669
Počet závislých dětí:								
bez závislých dětí	233 015	40,4	5 050	7 557	12 096	91 759	114 801	1 752
1 dítě	221 974	38,5	43 160	8 217	47 098	103 423	18 054	2 022
2 děti	102 369	17,8	6 507	3 482	26 833	56 693	8 073	781
3 a více dětí	19 062	3,3	1 559	526	4 637	10 414	1 728	198

Zdroj: Český statistický úřad, 2005.

Příloha č. IV.

Tabulka č. 3 - Neúplné rodiny podle počtu dětí a hlavní příčiny neúplnosti rodin v roce 2002 (složení domácností a roční příjmy na osobu v Kč)

Ukazatel	Čisté neúplné rodiny <i>Lone-parent nuclear families</i>	Počet dětí <i>Number of children</i>		Hlavní příčiny neúplnosti <i>Main reasons for incompleteness</i>			Indikator
		1	2+	osoba v čele domácnosti <i>Head of household is</i>			
				svobodná <i>Single</i>	rozvedená <i>Divorced</i>	ovdovělá <i>Widowed</i>	
Počet domácností	absol. 225 458	129 831	95 627	40 998	155 588	28 872	<i>Number of households</i>
	% 100,0	57,6	42,4	18,2	69,0	12,8	%
Počet členů domácnosti	absol. 562 383	259 421	302 962	91 991	394 285	76 107	<i>Number of household members</i>
	% 100,0	46,1	53,9	16,4	70,1	13,5	%
Přůměrný počet na domácnost:							<i>Average number per household, of</i>
členů	2,5	2,0	3,2	2,2	2,5	2,6	
ekonomicky aktivních	0,7	0,7	0,6	0,4	0,7	0,7	<i>Economically active</i>
nezaopatřených dětí	1,5	1,0	2,2	1,2	1,5	1,6	<i>Unprovided-for children aged:</i>
do 2 let	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	<i>up to 2</i>
3-5 let	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	<i>3 to 5</i>
6-9 let	0,3	0,2	0,5	0,5	0,3	0,1	<i>6 to 9</i>
10-15 let	0,6	0,3	0,9	0,3	0,6	0,6	<i>10 to 15</i>
16 a více let	0,5	0,3	0,7	0,1	0,5	0,9	<i>16+</i>
nepracujících důchodců	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	<i>Retired inactive persons</i>
nezaměstnaných	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	<i>Unemployed</i>
pobírajících rodičovský příspěvek	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	<i>Receiving parental benefit</i>
ostatních členů	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	<i>Other members</i>
spotřebních jednotek (OECD)	1,9	1,6	2,3	1,7	1,9	2,0	<i>Equivalencies (OECD)</i>
spotřebních jednotek (EU)	1,6	1,4	1,8	1,4	1,6	1,7	<i>Equivalencies (EU)</i>
Hrubé peněžní příjmy za rok 2002 v Kč v tom příjmy:	69 512	80 025	60 509	53 033	68 200	96 224	<i>Gross money income in 2002 (CZK)</i>
pracovní	Kč 41 978	53 559	32 061	26 068	44 759	46 799	<i>Income from work (CZK)</i>
	% 60,4	66,9	53,0	49,2	65,6	48,6	%
sociální	Kč 20 962	20 006	21 781	23 037	15 472	46 896	<i>Social income (CZK)</i>
	% 30,2	25,0	36,0	43,4	22,7	48,7	%
ostatní	Kč 6 571	6 461	6 666	3 928	7 968	2 530	<i>Other income (CZK)</i>
	% 9,5	8,1	11,0	7,4	11,7	2,6	%
Čisté peněžní příjmy za rok 2002 v Kč	61 594	69 547	54 785	48 135	59 733	87 507	<i>Net money income in 2002 (CZK)</i>
Čisté příjmy domácností ve vztahu k násobkům životního minima							<i>Net income of households in relation to multiples of subsistence level</i>
méně než 1,00	16,4	17,1	15,5	37,3	13,9	0,0	<i>Less than 1.00</i>
1,00 - 1,29	27,9	19,7	39,0	25,4	31,9	9,7	<i>1.00 - 1.29</i>
1,30 - 1,49	13,6	11,5	16,6	12,9	14,6	9,8	<i>1.30 - 1.49</i>
1,50 - 1,99	21,3	23,5	18,3	11,5	23,2	24,8	<i>1.50 - 1.99</i>
2,00 - 2,49	10,2	15,0	3,7	11,3	7,0	25,8	<i>2.00 - 2.49</i>
2,50 - 2,99	5,5	7,5	2,8	0,9	3,7	21,8	<i>2.50 - 2.99</i>
3,00 a více	5,1	5,8	4,2	0,7	5,7	8,1	<i>3.00+</i>

Zdroj: Mikrocensus 2002

Abstrakt

MATĚJKOVÁ, L. *Státní a nestátní podpora osamělých matek*. České Budějovice 2006. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Doc. Ing. Kozlová Lucie, PhD.

Bakalářská práce nese název „Státní a nestátní podpora osamělých matek“. Cílem práce je analyzovat současný stav státní a nestátní podpory osamělých matek. Tyto ženy mají stíženou situaci nejen při hledání pracovního místa, ale z důvodu trvalé péče o děti také při udržování sociálních kontaktů. Smyslem mé práce je nejen analyzovat současný stav, ale také poukázat na možnosti zlepšení situace těchto osamělých matek nezaopatřených dětí.

První část popisuje základní pojmy a seznamuje nás s tématem. Zabývám se rozbořem rozvodovosti v České republice, otázkou jak jsou na tom osamělé matky po ekonomické stránce a co v dnešní době znamená pojem feminizace chudoby.

Ocitne-li se někdo (v našem případě osamělá matka) v nouzi, obrací se s prosbou o pomoc v první řadě na stát (samozřejmě se obrací také na rodinu, ale o tom má práce nepojednává). Proto se v druhé části práce zabývám analýzou systému sociálního zabezpečení, který v České republice v současné době funguje. Opírám se o dostupnou literaturu a zákony a snažím se popsat všechny možnosti, kterými stát podporuje rodinu s dětmi.

Stát však není pokaždé jediný, který může v nouzi pomoci. Stát zajišťuje hlavně podporu finanční a nestátní neziskové organizace (NNO) se spíše ženám snaží pomoci po stránce sociální a psychické. Ve třetí části popisují některé konkrétní organizace zaměřující se přímo na pomoc osamělým matkám.

Jak se zmiňuji výše, jsou určité oblasti, kde by se pomoc a podpora osamělým matkám dala do budoucna zlepšit. Tuto problematiku řeším v poslední, čtvrté části práce. Uvádím možnosti zlepšení situace osamělých matek v různých oblastech sociální politiky i v rámci NNO.

Na základě studia literatury, internetových zdrojů a zákonů jsem došla k závěru, že osamělé matky mají k dispozici širokou škálu pomoci a podpory. Je však velmi důležité, aby o těchto možnostech byly informovány a využívaly je poctivě. Ocitnou-li se v těžké životní situaci, neměly by se spoléhat pouze na pomoc státu a NNO, ale měly by se tuto situaci snažit řešit také vlastními silami.

Abstract

MATĚJKOVÁ, L. *State and non-state support of single mothers.*

My bachelor diploma work is called „ State and non-state support of single mothers“. The goal of my work is to analyze recent situation regarding state and non-state support for those mothers. It is much more difficult for single parents – mothers not only to find job, but also to keep in social contact, because of their permanent parent care. Purpose of my work is not only to analyze recent situation, but also to refer to options improving situation of those single mothers of un-provided children.

The first part of my work is the introduction describing basic terms, ideas and topics of my work. An attention is paid to the divorce rate in the Czech Republic, to the question of economical situation of single mothers, and to the new term “feminization of poverty” describing high risk of those women to live in poverty today.

If somebody gets into the difficult life situation (in my case single mother), this person addresses her help firstly to the state itself. This is the reason why the second part of my study is aimed to analyze a social security and support, functioning in the Czech Republic right now. My study is based and comes from an available literature and law system. I tried to describe all options, which our state offers as a support to families with children.

But the state is not the only one who can help in difficult life situation. The state itself can help mainly financially; non-state and non- profit organizations (NNO) mostly try to help on the base of social and psychological help. The third part of my study describes some particular organizations, whose aim is meant directly to single mothers.

As was said above, there are certain areas, where the help and support could be improved in the future. An attention to this problem is paid in the fourth part of my work. There are stated options leading to improving situations of single mothers in different areas of social policy even in the framework of NNO.

Based on my study of literature, web sources and laws, I got to the conclusion, that single mothers have quite wide range of support and help. But it is very important to inform them properly in order to use that support and help sufficiently. If for whatever reason they get into the difficult life situation, they should not relay entirely on the help from state or non-state organizations, but they should try to solve that situation involving their own strength as well.